

Poština plačana v gotovini.

MODRA
OPTICA
LETO
V

LETO 1933/34

ŠTEV. 12

M O D R A P T I C A

leposlovna revija, izhaja vsak mesec enkrat na dveh polah (32 straneh). Vsak letnik se prične z decembrom in se konča z novembrom naslednjega leta.

Letna naročnina samo na revijo, ki je vključena v redne publikacije Založbe Modre ptice, znaša Din 100.—. Posamezna številka Din 10.—. Naročniki na redne publikacije prejemaajo list kot dopolnilo h knjigam brezplačno.

Urednik Janez žagar. Rokopisi se ne vračajo.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Rimska cesta šte. 3.
Telefon 3163. št. čekovnega računa 15.369.

VSEBINA 12. ŠTEVILKE

NOVEMBER

† Aleksander I.

Peter Donat: Srečka

Ignazio Siloze: Don Aristotile

Vladimir Bartol: Zgodba o ciankaliju in bombah

Ehnaton: Pesem samomorilca

Zapiski:

Sinclair Lewis (P. D.)

Poročila

Razno

† Aleksander I.

Zgodovina pozna le malo vladarjev, ki bi jim bila dodeljena tako izredna in težka usoda, kakor je bila dodeljena Viteškemu kralju Aleksandru I. Zedinitelju.

Svoje detinstvo je preživel s svojim velikim očetom daleč proč od svojega naroda in ni vedel, da ga čakajo v bodočnosti težke kraljevske naloge. Prestolonaslednik je postal v času, ko se je bližala njegovemu narodu ena najtežjih preizkušenj — Balkanska vojna. V tej vojni je mladi naslednik srbskega prestola sam sodeloval v velikih in odločilnih bitkah in spremljal svojo vojsko do zmagoslavnega konca. Toda komaj je svobodna Srbija odložila orožje, že so se zbrali novi grozeči oblaki na njenem obzorju, nenadoma in nepričakovano je morala v novo vojno s sovražniki, ki so bili v desetkratni premoči. Prestolonaslednik Aleksander, tedaj že regent, je stal v onih strašnih časih na čelu vojske in jo vodil skozi vse junaške in zmagoslavne bitke in bil ji je zvest vodnik tudi v najobupnejših časih, v časih, ko je njegov narod doživljal svojo Golgato. Sam je preživel in videl vse gorje, ko se je izmučena in sestradana armada umikala čez albanske gore.

Kaj čuda tedaj, da je potem po veliki zmagi, po vstajenju, ki je sledilo neizmernemu trpljenju, bil prav on tisti, ki je najbolje vedel, kako strašna je vojna in kako velike so bile žrtve, ki jih je zahtevala velika, izpod ruševin vstala država — Jugoslavija. In kaj čuda, da je bil pozneje kot vladar, — v miru sicer, a vendar v neprestanem gigantskem političnem boju razklane Evrope — zmerom na čelu neizprosni borcev za znosno žitje med narodi. Odločnega, da fanatičnega, ga zmerom vidimo, kadar gre za dve stvari: za ohranitev miru in za nedotakljivost ter za nerazdeljivost svojega naroda.

Tema dvema idejama je kot kralj žrtvoval vse svoje sile in za ti dve ideji je tudi padel. Zato bo njegovo ime veliko in nesmrtno, ko bodo temne sile razpadajočega sistema, ki so ga ubile, že zdavnaj izločene. Posamezni sicer umirajo, a ljudstva ostajajo in ta so vsekdar pravični sodniki.

SREČKA

PETER DONAT

Feliks Hiršman je bil eden tistih ljudi, ki nikoli ne hrepene po večji popolnosti in to ne toliko iz domišljavosti ali farizejstva kot pa zaradi neke prirojene skromnosti, ki jo je Hiršman cenil nad vse.

V življenju je imel prav za prav srečo. Nikoli ni bil v kaki resni nevarnosti, ker jo je v svoji zaspanosti enostavno prezrl. Brez posebnih težkoč se je pretolkel skozi nekaj gimnazij in dobil službo pisarja. Njegovo enakomerno uradniško delo je prav ustrezalo njegovemu značaju in ga je vsak dan znova uspavalo v občutek miru in zadovoljstva. Le včasih so se ga lotevale temne slutnje, da bo moral morda še s trpljenjem plačati svojo brezskrbnost. Slutnja tega trpljenja je nejasno vstala pred njegovimi očmi in tedaj bi ji rad žrtvoval vse svoje veselje, samo da bi mu ne bilo treba trpeti. Njegov strah pred trpljenjem je deloval nanj tako sugestivno, da je prestajal svoje boleznin brez bolečin in da so mu brez zobobola izpadli že vsi zobje.

Po prepričanju je bil ateist in je hodil k maši samo dvakrat v letu, o Božiču in o Veliki noči. Knjig ni bral. Te so zahtevale od njega preveč fantazije in Hiršman je globoko preziral fantazijo, ki nas lahko pripravi popolnoma ob pamet. Včasih ga je za hip obšel občutek, ki je bil podoben popolni sreči. To je bilo preveč za njegovo slabotno srce in želel si je samo, da bi bil ta kelih že mimo njega. Drugič se mu je zopet zdelo življenje polno strahot in neznanih nevarnosti, kakor ga je poznal samo iz romanov Karla Maya in kakor nam ga lahko slika samo fantazija. Ob takih trenutkih se mu je zdelo, da čepi v topli, majhni koči, okrog katere divja vihar. Oh, kako toplo in udobno je v tem zatišju, človek si želi samo eno: da bi čimprej vrag vzel ves svet in da bi ostala samo njegova kočica.

Po petnajstih letih službe so ga zaradi neke nepravilnosti upokojili z majhno pokojnino, ki pa je še vedno presejala njegove resnične potrebe. Zdaj se je šele pričelo njegovo spanje, v katerem ga ni motilo niti leto dni zakona s svojo služkinjo, ki mu je umrla pri porodu z otrokom vred. Čepel je ves dan v dveh, treh gostilnah, spil dnevno tri četrtinke vina, kvartal za majhne krajcarje, prikimaval pogovorom pivcev, se prisrčno smejal vsakemu še tako slabemu dovtipu ter se do nezavesti opajal na oholih natakaričinih grudih. Spal je do kosila in bdel pri četrtinki vina, dokler niso zaprli gostilne, samo da je lahko ostajal drugi dan čim dalj v postelji.

Toda ena stvar je bila, zaradi katere je pozabil na vse drugo in zaradi katere so takorekoč obmolknile v njem vse strasti: to je bila državna razredna loterija. Žrebanje je bilo štirikrat v letu, ob začetku vsakega letnega časa in zanimalo ga je bolj kakor letni časi in bolj kakor lepo in slabo vreme. Vse njegove misli so se vrtele okrog usodnega dneva, ko bo izžrebana njegova srečka. Hodil je ves teden okrog trafike, v kateri je nameraval kupiti srečko in začutil pred njo polagoma pravi ljubzenski strah. Hodil je okrog lokala kakor mladoletnik okrog javne hiše, nato pa se je nenadoma premislil in kupil srečko v čisto drugem lokalu. Tako se je ponavljalo že skozi dvanajst let. Iz dneva v dan se je učil na pamet številko svoje srečke, jo ogledoval kakor otrok prvi bankovec

in listal vsak dan po časopisih, če je objavljen izid žrebanja. Skozi dvanajst let je zaman iskal po vseh časopisih številke svoje srečke in končno je bilo prav tako. Sedaj po dolgih letih brezuspešnega pričakovanja je stavil prav za prav bolj zaradi svoje igralske strasti kakor pa zaradi denarja. Ah, pri vsej smoli je bilo to vendar tako lepo. Ponavljalo se je skozi dvanajst let, v istem ritmu in v istem usodnem krogu: Hiršman ni nikoli nič zadel. Štirikrat v letu to hrepenenja polno pričakovanje, vedno isto, malone že ukoreninjeno razočaranje in vedno ista tolažba, ki je je potreboval vedno večjo dozo in ki ga je navdajala z vedno večjo vdanostjo v usodo.

Ves ta naravni in samoumevni tok stvari je bil nenadoma postavljen na glavo. Nekega lepega pomladnega dne je opazil Hiršman v izložbenem oknu »Gospodarske hranilnice in posojilnice« seznam izžrebanih srečk. Nataknil si je očala in se že pripravljaj, kako bo zopet ves teden zaman iskal v seznamu svojo številko. Toda že takoj v začetku je naletel na nekaj, kar ji je bilo na moč podobno. Zameglilo se mu je pred očmi in navdalo ga je popolno neobčutje, v katerem je za hip pozabil na svojo srečo. Njegova srečka je zadel.

Pogledal je že v stotič na številko svoje srečke, ki jo je znal sicer na pamet, jo primerjal z ono v seznamu ter jo vedno sproti pozabljal. Številke so se mu zmešale v nepregleden kaos in končno ni vedel, pri čem je; le še nemir njegovega srca ga je prepričeval, da je zadel. Vrnil se je v drugo in v tretje, zbiral svoje nemirne in raztresene misli in naposled ugotovil, da je zadel sto petdeset tisoč dinarjev. Čedna vsota, več kot se je nadejal. Globoka sreča, pomešana z nerazumljivo bolečino, je legla na njegovo dušo. Ni mogel več prenašati te usodne melanholije uspeha. Naročil je kočijaža, da bi se nekoliko raztresel. Vsak trenutek vožnje si je zatrjeval, da je prav za prav srečen, nedoumno srečen, toda nemir njegovega srca ni ponehal.

Končno se je nekoliko pomiril in začel razmišljati, kaj naj prav za prav napravi z denarjem. Po dolgih suhih letih fantaziranja o denarju zdaj res ni vedel, kaj naj počne z njim. Ali naj kupi hišo in opusti svoje udobno stanovanje v gostilni »Pri vrčku«, kjer je preživel toliko sladkih in mirnih uric? Zato tudi nima dovolj denarja. Ali se naj oženi? .. ta misel mu je bila nekoliko bolj po godu. Toda glavno, česar potrebuje človek, da lahko v miru preživlja svojo srečo, je njegovo zdravje, vse drugo pride samo od sebe. Poln samozavesti nad to globokoumno ugotovitvijo je sklenil obiskati prvega zdravnika in se prepričati, če se v njegovem telesu proti vsemu pričakovanju morda le ne skriva kakšna zavratna kal bolezn. Prosil je Boga, da bi mu po tem nenadnem uspehu naklonil še dolgo življenje. Ukazal je kočijažu, naj obrne in sklenil je obiskati prvega zdravnika. Kmalu je zagledal tablico z napisom: Dr. med. univ. Janez Kuhar, ordinira med 9.—10. ter 3.—5. uro. Čas je bil primeren. Odslovil je izvoščka z izdatno napitnino ter se odpravil po stopnicah k zdravniku.

Še nikoli v življenju ni bil resno bolan in ni se spominjal, da bi imel kdaj preveč opraviti z zdravnikom. Pogled po prazni in revno opremljeni čakalnici ga ni navdal s prevelikim zaupanjem do tega zdravnika, ki je bil po vsej priliki še začetnik. Razmišljal je že, ali naj se vrne in obiše rajši kakšnega drugega zdravnika, med tem pa je iz

ordinacijske sobe zatulil doktor, ki se po vsej priliki ni nadejal pacienta:

»Kdo je?«

Izza vrat se je pojavila njegova visoka, temna postava. Pogledal je pacienta nekoliko začudeno in spoštljivo znižal glas za pol skale:

»Ah, tako — kar vstopite, prosim!«

Peljal ga je v poltemno, nerazsvetljeno sobo in ga posadil na belo usnjeno zofo. Nato je odšel in ga pustil čakati nekaj minut v temi. Iz polumraka so se svetili in zrli nanj s svojimi peklenskimi očmi medicinski aparati. V primeri s to grozo se mu je zazdela najhujša bolezen prava šala. Ko bi vsaj že prišel zdravnik. Ta se je kmalu vrnil in šele sedaj prižgal električno luč.

»No, kaj bo dobrega?«

Bolniku je nekoliko zastal glas v grlu. V kratkih, pretrganih stavkih mu je dopovedal, da prav za prav ni resno bolan, da pa se hoče dati vseeno preiskati. Tako delajo tudi drugi ljudje.

»Prav, prav,« je dejal zdravnik in se nekoliko obotavljal. Po dolgih vprašanjih, na katera pacient skoro ni vedel kaj odgovarjati, je nekoliko zmigal z rameni in prišel končno na dan z diagnozo: Rahla srčna nevroza.

»Srčna nevroza,« je jecljaje ponovil Hiršman z grozo v srcu, ki se je že naslednji hip izpremenila v neko polzavestno naslado. Topel občutek ga je obšel po vsem telesu.

»Ali je bolezen nevarna?«

»Nič posebno hudega, če se pazite. Nikakega razburjanja!« je odvrnil zdravnik z dobrodušnim in pomilovalnim smehljanjem na ustih.

»Sicer pa se lahko vrnete čez teden dni. Upam, da bo do takrat že kaj boljše.«

Vrnil se je domov, globoko zamišljen nad svojo usodo. Sedel je v polmraku. Prvič po dolgem času se mu je zazdelo, da nima česa početi. Postajalo mu je dolgčas in nekam tesno pri srcu. Pomiril se je nekoliko, toda njegovi živci se niso mogli vživeti v to tišino in so zahtevali novega razburjenja. Hotel je doli v gostilno, toda nenadoma mu je pošel ves apetit. Hodil je nemiren po sobi, sedel na stol, zopet legel na posteljo, hodil po sobi in zopet sedel na stol, ne da bi mogel vzdržati le za trenutek na enem samem mestu. Vedno znova ga je vrglo pokoncu. Neka zoprna praznота se mu je vtihotapila v srce in ga navdajala z vedno večjo žalostjo. Končno je vstal in se odločil, da mora na daljši izprehod, toda že isti hip se je začutil nepopisno trudnega, da se skoro ni mogel premakniti s tal. Pogledal se je v zrcalo. Njegov obraz je bil poln majhnih, rdečih vzbuhlin, običajna posledica prevelikega razburjenja in histerije. Mrzlo ga je spreletelo po životu. Sedaj je vedel, da je bolan. Zdravnik mu je zamolčal resnico.

Ugasil je luč in za trenutek užival hladni val teme, ki ga je zagnil. Legel je poloblečen na posteljo in prebil nekaj ur v polsnu, polnem pošastnih in fantastičnih prividov. V duhu mu je zaživel tisti bujni, napol pravljlični svet, ki ga je poznal iz Karl Mayevih romanov. Spomnil se je, s kakšno trdosrčnostjo in naravnost okrutno brezobzirnostjo je med branjem teh povesti premagoval vse nevarnosti in vse sovražnike. Ta okrutnost se mu je zdela zdaj odveč. Ves ta pravljlični svet se mu je zazdel zdaj prijaznejši, dostopnejši. Včasih je prihrumelo nadenj

nekaj pošastnega in neodgonetnega ter se pred njegovimi očmi izpremenilo v prijaznega in blagega duha, ki je vasoval pri njem vso noč. Proti jutru je trdno zaspal in zbudil se je šele proti poldnevju, nekam spočit od nočnega trpljenja in uživanja.

Kakor vsako jutro se je najprej pogledal v ogledalo, toda njegov obraz je bil le še bolj naguban in bolj star kot po navadi. V njem je bilo nekaj grdega in zadirčnega, da se je naglo obrnil proč. Pogledal je skozi okno v sveže pomladno jutro. Iz okna na nasprotni strani ceste je donel ženski glas brez spremljave. Njegova sosedka, devica, ki ji je utegnilo biti kakšnih trideset let in ki je menda obiskovala konzervatorij, se je urila v umetnem petju. Vajen je bil tega glasu, kakor svojega dolgočasia. V njem ni bilo nič posebno lepega, prav kakor njegova sosedka ni bila niti posebno lepa, niti posebno grda. Ob oknu se je pojavila njena postava. Sosedka ga je ošvignila kakor po navadi s prezirljivim in koketnim pogledom in momljala med zaprtimi ustnicami svojo melodijo.

Ta hip ga je presunila nenavadna, navidez strašno bedasta, toda v svoji primisli presenetljivo točna misel.

»To je srečka,« si je dejal z nenadno odločnostjo, kakor bi hotel na mah pobiti dva sovražnika. Prav kakor v sanjskih bukvah lahko pomeni bolha bogastvo in otroci veliko nesrečo, se mu je po neki čudni in zavratni logiki zazdela njegova sosedka, ki tako trdovratno veruje v svojo lepoto in v svojo slavo, presenetljivo podobna tej usodni srečki, ki je vrgla iz ravnotežja njegovo življenje.

»Da, to je srečka,« si je zatrjeval ter se zopet zavedel svoje sreče in svojega nenadnega bogastva. To mu je zopet vrnilo samozavest. Nejasno je sklenil v duhu, da mora nekaj ukreniti proti tej srečki in proti tej ženski. To mu je tem lažje, ker je tako rekoč bogataš.

Sosedka je izginila od okna in začela zopet žgoleti svojo pesem. Zdelo se mu je, da sliši povsem razločno njene besede: „Jaz te ljuubim, jaaz te ljuubim, lee teebe ljubim jaaz.“ besede, ki so se mu zdele same po sebi neverjetne in smešne, nekje v globini srca pa vendar nepobitno resnične.

Zaprta je okno. Na vratih se je kmalu pojavila njena suha in nekoliko izmozgana postava. V rokah je držala note, pogledala je najprej na desno, nato na levo in se muzala, ne vedoča ali naj še enkrat pogleda gori ali ne. Bilo mu je, da bi planil zanjo in ji pri priči poklonil svojih sto petdeset tisoč dinarjev. Toda odhitela je, ne da bi ga ošinila z enim samim prezirljivim pogledom.

»Naj jo vrag vzame!« mu je ušlo od srca. Začutil je omotico, nekak zoprni drget po vsem telesu, ki ga je znova opomnil, da je bolan. Legel je spet v posteljo in pozvonil. Razmišljal je o tem in onem, o svojem bogastvu, o svoji lepi sosedki in o svoji bolezni, ter se po dolgem času zopet spomnil zvonca. V gostilni očitno niso bili vajeni njegovega zvonca, ali pa je bil pokvarjen. Zvonil je sedaj tako dolgo, da je priletela natakarcica, vsa razburjena in razdražena, kot bi ga hotela pretpeti kakor majhnega otroka.

»Ali ste znoreli?«

»Ali ne veste, da že skoro ves dan nisem nič jedel!« In nato šele čez nekaj časa:

»Bolan sem. Treba bo po zdravnika.«

»A, tako! Ali naj prinesem kosilo?« je dejala ravnodušno.

»Prinesite mi lipovega čaja, ker ne škoduje zdravju, in pripravite obkladke!«

Čaja ni bilo in ni bilo. Spomnil se je svojega včerajšnjega obiska pri zdravniku. Tu se je prav za prav začela njegova bolezen. Tlela je v njem počasi in zavratno, dokler je ni pričaral zdravnik s svojo čarobno palico. Vsekakor se mora obrniti nanj. Poklical ga bo in ga pošteno ozmerjal, zakaj mu prikriva resnico.

Natakarica, ki je bila kuharica in sobarica hkratu, mu je prinesla čaj v zamazani skodelici, iz katere je vsak dan zajtrkoval. Danes se mu je nenadoma zagabila, prav kakor so se mu studile te zamazane stene, te predpotopne rdeče zavese in zatohlo ozračje tega brloga. Z muko je izpil čaj in dal natakarici točen naslov včerajšnjega zdravnika. Ugovarjala je in dejala je, da sedaj ni nikogar doma.

»Rajši bi počakali zdravnika, ki je v gostilni stalen gost in ki mora vsak čas priti.«

»Toda jaz hočem govoriti s svojim zdravnikom! Pošljite koga in recite, da bo dobil izdatno napitnino.«

Pogledala ga je debelo, molče sprejela njegov predlog in odšla. Čez nekaj časa se je vrnila in povedala zaspano in jezno, da bodo šli »gospa« po zdravnika.

Ta malomarnost ljudi, s katerimi je preživel takorekoč pol življenja, ga je žalila v dno srca in sklenil je, da se, če ozdravi, takoj preseli v drugo gostilno. Njegovo bogastvo je sedaj zanj prava sreča, sicer bi še poginil v tem gnezdu. Toda kljub tej misli je bil žalosten. Kljub svojemu bogastvu se je čutil strašno ubogega in samega. Vse njegovo življenje je bilo večna samota, tako strašna samota, da se je je komajda od časa do časa zavedel. Premetaval se je po postelji, prežvekoval vse mogoče prijetne in neprijetne misli. Večni in prav zato komaj opazni mrak njegove sobe je silil vanj; najrajši bi zatulil in kakor otrok v zibelki opozoril na svojo samoto.

Med tem se mu je misel krčevito oprijemala zdravnikovega prihoda. Postajal je nestrpen, vsak šum ga je prestrašil. Srce mu je zaplalo v novem nemiru, ki je pojemal v počasnih in dolgih valovih pričakovanja. Končno, po dolgem času, ko se je že nekam vdal v svoje hrepenenje, je prišla gostilničarka. Gledala ga je nekam obzirno in delala se je upehano, bolj kot je bilo potrebno. Povedala je, da doktorja ni doma in da pride takoj, ko se vrne.

»Kaj neki vam je, gospod Hiršman? Ali ste se prehladili? Ah, takšna pot, še sedaj si ne morem oddehniti. Ali ne bi rajši poklicali doktorja Pretnarja, ki je stalen gost pri nas. Saj imate vendar zdravnika pred nosom.«

»Ne potrebujem dveh zdravnikov,« jo je odslovil osorno. Obotavljala se je in premišljala, ali ga ne bi kolikor mogoče obzirno spomnila na napitnino — toda njegov pogled je bil neizprosen.

Kmalu zanjo je prišel zdravnik. Bil je v težkih turistovskih čevljih in tudi sicer je bil slabo oblečen, toda tako, da niste mogli ugeniti, ali zaradi revščine, ali pa zaradi nekake moderne malomarnosti. Temu primerno je bil videti tudi njegov obraz dobron in prizanesljiv. Hiršman je žarel od sreče.

»Gospod doktor, gospod doktor, včeraj...«

Zdravnik ga je prekinil s tem, da je stopil k njegovi postelji. Ko je opazil svojega včerajšnjega pacienta, se je nekoliko zdrznil. Na obrazu sta se mu odražala začudenje in slaba vest. Naglo je pograbil bolnikovo roko, mu potipal žilo in poslušal dihanje in bitje srca.

»Ali se potite?«

»Ne, gospod zdravnik. Toda povejte mi, kaj mi je vendar?«

»Pomirite se, gospod. To so živci in nepotrebno razburjenje.«

Toda bolnik ni nehal izpraševati.

»Gospod zdravnik, včeraj ste mi tudi zamolčali resnico...«

Zdravnikovo dobrodušno obličje, obličje človeka, ki še ni imel nikoli prilike koga ogoljufati, se je za hip zmračilo, v glavi se mu je prehitel cel roj misli. Potem mu je prešel izraz v začudenje, ki ga je spremljal rahel in pomilovalen smehljaj. Dejal je odločno:

»Nič ni hudega! Zakaj se tako strašno razburjate? Živci. Nepotrebna histerija. Mrzle obkladke in če hočete brom. Sicer pa se lahko jutri vrnem.«

»Pridite, gospod doktor. Pridite takoj zjutraj!«

Ostal je zopet sam. Ves dan čakanja za to kratko snidenje z redko-besednim zdravnikom. Ves dan hrepenenja za teh par malomarnih besedi. Sedaj lahko spet čaka.

Pozvonil je. Natakarcica mu je prinesla večerjo, ne da bi bil jo naročil. Pokusil je par žlic in zagabilo se mu je. Sedaj morda res ni imel več apetita. Zahteval je lipov čaj, ki mu ga je prinesla s tiho vljudnostjo, ki je mejila že na obzirnost. Nato je ostal zopet sam, razmišljal, ugibal, fantaziral in sredi najbolj nemirnih misli sladko zaspal. Spal je razmeroma mirno. Proti jutru se mu je sanjalo, da se je zmenil s svojo sosedo za sestanek. Sedel je v parku pred konzervatorijem in čakal. Iz vseh oken so prihajali otožni, neurejeni in pretrgani zvoki ter se prehiteli in preglaševali, kakor bi igralo več godb hkratu in vsaka drugo kompozicijo. Vsa hiša je bila kakor začarana, kakor en sam ogromen instrument s svojimi tisočeriimi strunami. V te zmešane zvoke je njegov duh vnašal svojo, v vsakem naslednjem akordu izginjajočo melodijo. Pred njegovimi očmi je zrasla večerna pokrajina, polna temnih in zlatih senc, ki so pele vsaka svojo otožno pesem in vabile vedno obupneje v sivo noč.

V to zamaknjenje se je nenadoma zarezalo nekaj kakor glas trobente. Pred seboj je ugledal čredo otrok, ki so prenehali z igranjem in se mu začeli rogati, prav kakor bi uganili, koga čaka.

»Kam pa zija dedec?«

»Na vse zgodaj je pijan.«

»Kaj pa dela tukaj?«

»Punco čaka.«

»Oho, punco čaka, oho, ho, hoho, hohoho!«

»Njegova punca igra tu notri cigu migu —«

»— ploza na veliko trobento.«

»Ploza na veliko trobento,« so povzeli otroci kakor v zboru in oponašali trobentanje v vseh držah trobentača.

Izza ogla se je prikazala mogočna stražnikova postava ter z enim samim mirnim pogledom pregnala dečad.

Glasovi iz začarane hiše so medtem potihnili. Toda njegove sosedo ni bilo. Čakal je že neizmerno dolgo, obdajala ga je vedno večja samota in čutil se je zapuščenega kakor sredi oceana. Sonce je pritiskalo. Njegova, po čudnem naključju iztirjena fantazija, se je v tem soparnem ozračju zopet razpršila v nič. Po vsem telesu ga je obšel dušič občutek, podoben neznosni žeji. Nekaj v njem se je zganilo in ga vzbudilo. Ne za dolgo.

Zjutraj je prišel zdravnik. Njegova navzočnost je vplivala nanj tako pomirjevalno, da se je vedel ves čas skoro povsem normalno. Povabil ga je, naj sede, kramljal z njim, prehiteval samega sebe s strastnimi ljubljenkami, kakor da pričakuje od zdravnika besede, ki mu bo prinesla odrešenje. Vprašal ga je, če bo kmalu umrl. Namestu plačila, mu je pokazal srečko in ga poslal po denar. Zdravnik ni vedel, kaj naj počne s srečko. Nehote in avtomatično jo je vtaknil v žep, mu deval obkladke na čelo in poslušal njegove strastne in zmedene izbruhe. Hiršman mu je obljubil, da mu, če umrje, zapusti vse premoženje. Zdravnik ni vedel, ali naj verjame temu vročičnemu norcu ali pa zdravi pameti. Vendar se mu je zdela stvar toliko zanimiva, da je ostal še nekaj časa. Nato se je nenadoma nečesa domislil, se dvignil in obljubil, da se vrne po kosilu.

Po kosilu ga ni bilo. Bolnik ga ni pričakoval. Zapadel je v nekaj polsen, v nekakšno počasno, tleče in zavratno uživanje. Izraz mu je prehajal v otopel, porogljiv, lokav in docela blazen smehljaj. Natararica, ki mu je prinesla to pot večerjo in čaj hkratu, ga ni mogla več pripraviti k zavesti.

Zvečer se mu je obrnilo na boljše. V glavi se mu je nekam zjasnilo, vročica je ponehala. Imel je miren in blažen občutek, nekakšno predstavo modrega, čistega neba. Potem pa se je začutil počasi zopet opojno trudnega in je trdno zaspal. Znova se mu je sanjalo, da čaka svojo sosedo. Spet jo je čakal neizmerno dolgo in ni je bilo. Ponovno je zažarel svet v krvavi apokaliptični zarji, kakor bi se sonce približalo našemu planetu, zamorilo na njem vsa živa bitja in vsrkalo vase še poslednjo misel na njegovo ljubezen. To mogočno sonce, ki je postajalo zmerom večje in se mu je zazdelo nenadoma kakor kak bog dolgočasja, kakor kak stari debeli kralj, ki ga je pravkar po obilnem obedu premagal spanec.

Tedaj se je njegov duh dvignil iz njegovega telesa ter se odpravil na večno sodbo pred zaspanega Sodnika.

Drugo jutro je prišel zdravnik. Natararica in krčmarica sta mu povedali, da je bolnik ponoči umrl, in ga peljale k mrliču, ki so mu na čelu še lepele mrzle potne kaplje.

Krčmarica je vzela iz žepa robec, potegnila dvakrat krepko sapo skozi nos in dejala:

»Dober človek je bil!«

»Dober človek je bil,« je odvrnil poltiho zdravnik. Roka mu je nehote vztrepetala, segla po listnici v notranjem žepu suknje in se kakor v zadregi vstavila sredi kretnje. Z rahlo rdečico na obrazu je zajecal v pozdrav nekaj besed, mahnil malomarno z roko in odšel.

DON ARISTOTILE

IGNAZIO SILONE

Ignazio Silone je mlad italijanski pisatelj, ki živi v emigraciji. Slaven je postal s svojima knjigama: z razpravo »Fašizem« (gl. 5. števil. »Modre ptice«) in z romanom »Fontamara«. Povest o donu Aristotilu je izšla v njegovi zbirki novel: »Potovanje v Pariz«.

Kdor ima težave s svojo ljubico in bi spor rad poravnal z lepim pismom, gre k donu Aristotilu Caramelli. Ta stanuje sredi med »Novo vasjo« in »Vicami« v neprestano smrdeči ozki ulici, v katero solnce le redkokdaj posije in ki je večno vlažna, ker zlivajo žene po stari navadi pomije pred hišna vrata.

Nesmiselno je vprašati dona Aristotila za svet zvečer, kajti takrat je pijan; tudi zjutraj je brezuspešno, kajti on dremlje skoro do poldneva. Najbolje je iti k njemu popoldne.

Njegova hiša je samo pritlična, nima niti pravih zidanih sten, niti pravih tal. Če človek vstopi, vidi v enem kotu na debelem žeblju pritrjeno verigo in na tej verigi visi kotel, ki je osnažen enkrat v letu in sicer na veliko soboto. Pod kotlom gori ogenj od koruznih stebel in dim potuje, potem ko je obkrožil ves prostor, skozi vrata na prosto. V nasprotnem kotu je postelja, to se pravi vreča, ki je napolnjena z ličkanjem in skrita pod rdečo volneno odejo. Sredi prostora stoji majhna miza in okoli nje trije leseni stolčki. Tu ima don Aristotile svoje govorilne ure.

Don Aristotile se mora zadovoljiti s tem, da živi kot berač sredi med »Novo vasjo« in »Vicami«, zato, ker se je v mladosti nekaj pregrešil. Kot deček se je dobro izšolal, potem pa je dobil službo občinskega pisarja in tajnika pri nekem odvetniku. Klatil se je okrog po sosednjih vaseh in iskal »slučajev« za svojega predstojnika; obenem z naročilom je moral posredovati ali pa si izmisliti tudi najugodnejša pričevanja. To delo je opravljal pridno in spretno in gospoda ga je cenila kot ponižnega in za sodišče dragocenega služabnika. Pri njegovem delu so ga podpirali še trije ali štirje drugi — uboge pare — ki so se poleg tega udeleževali kot grobarji, krošnjarji in konjederči. Ob torkih dopoldne, ko so se vršila na sodišču zasliševanja, so bili ti kot morebitne priče zmerom v pripravljenosti. Don Aristotile jih je imenoval »glasove pravice«. Tisti izmed njih, ki so bili ob taki priliki izbrani za priče, so se obrili, si prirezali nohte in šli nato h gospodu tajniku po navodila, kaj naj izpovedo pred sodiščem. Potem so šli pred sodni zbor in kot običajno prisegli, »da bodo govorili resnico, samo resnico, nič drugega kakor čisto resnico,« in potem so izpovedali lekcijo, ki so se je bili naučili pri Aristotilu. Če se njihove izjave niso strinjale z onimi, ki so jih podale od nasprotne stranke nastavljene priče, so neomajno vztrajali pri svojih trditvah in jih še podkrepili s takimi zaklinjanji božje jeze, da so se nasprotniki navadno zmedli ter svoje prejšnje izjave umaknili ali oslabili. Med »glasovi resnice« je bil Totò, ki se je specializiral na zanikavanje in Rufino, ki je imel poseben dar za zatrevanje. Če je Totò dobil naročilo, da mora na kako sodnikovo vprašanje odgovoriti z ne, tedaj bi ga nobena stvar pod solncem ne premaknila, da bi rekel da, in če je bilo Rufinu zapovedano, da mora odgovoriti z da, bi ga nobena pretnja

ali pregovarjanje ne pripravilo do tega, da bi dejal n.e. Vsaka priča je po zakonu dobila pol tretjo liro odškodnine. Razen tega jim je dal Aristotile tudi nekaj pijače. Če premislimo, da za transport enega mrliča niso dobili skoro nikoli več ko eno liro, tedaj je razumljivo, da so »glasovi resnice« ob torkih služili raje sodišču kot pa cerkvi. Če je umrl kdo v ponedeljek, je moral pač počakati do srede, da so ga lahko prenesli na pokopališče. To je bilo splošno znano in zato ni skoro nihče več umrl na ponedeljek.

Don Aristotile je bil nedvomno upravičen upati na ugledno in brezskrbno bodočnost. Toda vmes je poseglo njegovo srce in mu vse uničilo.

Don Aristotile je imel razmerje s šiviljo Faustino. To šiviljo sta nekega dne napadla oba velika psa pešinskega barona. Zgodilo se je to pred njegovim gradom. Baron je bil z drugimi mladimi ljudmi na balkonu in je, kakor se je zdelo, svojim gostom v zabavo sam naščuval pse na Faustino. Na žensko vpitje in radi pasjega laježa je prihitelo nekaj ljudi iz sosesčine, toda Faustini si ni upal nihče na pomoč, ker se nihče ni hotel zameriti baronu. Rešili so jo šele, ko se je baron odstranil; zato je potem vse življenje šepala. Ko je Faustina toliko okrevala, da je mogla biti pokoncu, se je vlekla na sodišče in tožila. Trudili so se na vso moč, da bi umaknila svoja sumničenja, toda žena se ni hotela spametovati:

»Hočem svojo pravico!« jim je odgovorila.

Pri prizoru, ki se je odigral pred baronovo palačo, je bil zraven tudi Rufino, tisti, ki je zmerom rekel: d a. Po nasvetu dona Aristotila ga je Faustina navedla za pričó. V torek zjutraj, pred zaslišanjem, je šel Rufino k svojemu krušnemu gospodu:

»Kaj naj danes izpovem? ...«

»Resnico! ...«

»Prav« je odgovoril Rufino. »Prisegel bom, da govorim resnico, samo resnico, nič drugega kot čisto resnico, — toda potem, kaj naj izpovem potem? ...«

»Potem« je odgovoril Aristotile »boš povedal resnico, samo resnico, nič drugega kot resnico! ...«

Rufina je obšel strah. Preveč je lagal; vselej, kadar je moral pričati pred sodnikom, je lagal in zdaj naj bi prvič govoril resnico? Zato ga je postalo strah...

Ko je stal Rufino pred sodnikom je drgetal kot trepetlika. Prisegal je z negotovim glasom, potem pa pripovedoval prizor tako, kakor se je odigral pred gradom, ter pri tem poudarjal, da je pse naščuval baron na Faustino. Barona ni bilo pri zaslišanju; toda dvorana je bila polna njegovih podložnikov, ki so se vrstili pred sodnikom in s prisego potrjevali prav nasprotno od tistega, kar je trdil Rufino. Smrtni udarec pa je ubožcu zadal Totò.

»Ali je bil tvoj prijatelj Rufino takrat zares pred baronovim dvorcem?« je vprašal sodnik pričó.

»Ne!« je brez premišljanja odgovoril Totò.

Rufina so zaradi krive prisege takoj aretirali. Dva karabinerja sta ga uklenila in ga odvedla v zapor. Vedel je, da je napravil veliko neumnost, toda v svoje opravičilo je pripovedoval, da mu je don Aristotile slabo svetoval.

Tako se je zgodilo, da je Aristotile, ker je sledil nespametnemu glasu svojega srca, izgubil delo pri občini in pri odvetniku ter se je moral zadovoljiti s tem, da je živel poslej na robu »Purgatorija«, sredi med ubogimi, ki jih je preziral, in posedujočimi, ki jih je sovražil.

Ohranil si je lepo pisavo, toda slog mu je nekoliko zastarel; zaradi tega se je mladina zatekala k njemu izključno le v najtežjih primerih.

O današnji civilizaciji, ko znajo skoro vsi brati in pisati, govori le s sovraštvom in se poln hrepenenja spominja onih zlatih časov, ko so bili prebivalci po večini še analfabeti. Kajti takrat je bil javni pisar ugledna oseba. Bil je pero vseh in pred njegovo mizo so se kar drenjale stranke.

Kafoni so se najlaže zaljubljali pozimi v cerkvi. Pred mašo in po njej so prežali fantje s sneženimi kepami na mimoidoče deklice. Če jo je mlado punčč dobilo od koga v glavo ali kam drugam, je vedelo, da to pomeni toliko kakor: škilim za teboj.

Druga priložnost je bil vodnjak. Vsak večer pred avemarijo so šla dekleta z bakrenimi posodami iz hiš na vodnjak po vodo. Tja grede so držala posodo pod pazduho, domov grede so jo nosila kot kako amforo na glavi. Mladi kafone je v določeni razdalji — pri prihodu in odhodu — spremljal predmet svoje ljubezni in ga ognjevito pogledoval. Če se je dekle zahvalilo fantu za galantnost z vzpodbudnim nasmehom, je temu srečanju ob vodnjaku sledilo pismo, ki ga je sestavil don Aristotile.

»Tak potek je bil poprej obvezen« mi je pripovedoval don Aristotile. »Najprej je bila cerkev, potem vodnjak, potem pismo. Če je temu sledil vzpodbuden odgovor, je prišla na vrsto promenada pod oknom. Od vseh teh običajev se je malo ohranilo. Toda kaj je človeško življenje brez ceremonij... Zelo žalostna zadeva. Ali kaj, ko bi bil to le osamljen primer. Še nešteto drugih običajev je, ki so se pozabili. Odnosaži med ljudmi so postali goli in grobi...«

»Odnosaži med ljudmi, med možmi in ženami, med revnimi in bogatimi so postali jasnejši in neposrednejši,« sem se drznil ugovarjati. »Trši, toda jasnejši. Mnogo bolje je, da imajo danes svečenik, javni pisar, čarovnik in vedeževalka manj posla...«

»Mislíš, boljše za revolucijo« mi je odvrnil don Aristotile. »Ni pa to boljše za red. Ta potrebuje nekih določenih vezi. Za red so svečenik, javni pisar, čarovnik in vedeževalka neobhodno potrebni... O vem, da so te stvari hoteli nadomestiti z drugimi, toda ni jim uspelo... Novi vladi se ni posrečilo ustvariti novih in obenem ljudskih običajev, ki bi nadomestili naše zastarele. Tako preostaja samo sila. Toda sama sila brez zakonitih običajev, ne bo mogla dolgo obstati... Don Aristotile je nasprotnik splošnega in obveznega pouka. Po njegovem mnenju bi se naj učila brati in pisati samo neznatna manjšina. »Kar me najbolj žalosti« je rekel »je to, da se nove prilike sklicujejo na napredek. Toda kakšen napredek! Napredka ni nikjer, pač pa nazadovanje. Zadolustuje, če prečitata ljubavno pismo, ki ga je zdaj napisal ljubimec sam in ga primerjate s katerim izmed onih, ki jih je poprej sestavil javni pisar... Toliko govore o propadu družine, o nazadovanju zakonskih zvez, ne upajo pa si zlu do dna. Ne upajo si poiskati prave korenine tega zla. Kdor pa si to vendarle upa, ve, da je vzrok v bedastem načinu, kako danes večina žensk opravlja svojo ljubavno korespondenco. S tem pa ni rečeno, da so danes žene neumnejše kot prej. Zmerom so bile idijotske. Ampak prej niso znale ne brati ne pisati, pa so se obračale na

javnega pisarja. Temu se je posrečilo, da je s svojo življenjsko izkušnjo in s svojo izobrazbo ganil celo najbrezčutnejšega moža; uspelo mu je nanovo zvezati razdrte zaroke, zbuditi v možu prepričanje, da njegova izbranka ni gos — kar je v resnici seveda bila —, temveč skozi in skozi čustveno, izobraženo in od ljubezni se topeče bitje...«

»In v zakonu ni bilo potem nobenega razočaranja? ...«

»Nikoli,« je zagotavljal Aristotile, »nikoli! Kajti ne le nevesta, tudi ženin se je obračal na javnega pisarja. Često je bila ena in ista roka, ki je služila njej in njemu, ki je vanjo in vanj vložila v romantični in poetični obliki čustva, o katerih se jima še sanjalo ni. Iz pisave bi se bilo to sicer lahko razpoznalo, ali nič ni človeku slajšega, kot predajati se iluzijam. In ker je bil javni pisar hkratu tudi tisti, ki je ljudem bral, so prihajali k njemu tudi, da jim je prebiral pisma, ki jih je bil sam napisal. Tako smo imeli vse osebe vedno znova pred očmi ter smo mogli videti globok vtis in solze in slišati vse vzdihne, ki jih je znala izvabiti naša proza. In ker smo tako oba dopisovalca z njunimi priznanji, njunimi skrivnimi željami, njunimi okusi, njunimi častihlepji, dobro poznali, nam je bilo kaj lahko vozal, ki se je zdel spočetka zrahljan, vedno močnejše zagotovati in ju privedi v zakonski stan. Don Aristotile je silno rad našteval stotine primerov, ki jih je bil srečno privedel v zakonski pristan. In tudi onim, ki so ga izrinili iz občine, se ni zdelo prav nič zamalo, prositi ga pomoči v svojih privatnih zadevah.

»Toda, don Aristotile, ali ne verjamete, da so pisma, ki jih piše ljubeča ženska sama, dosti bolj poštena? Ali dekle, ki zna pisati in čitati, ne izrazi dosti boljše svojih srčnih čustev, kot pa star javen pisar? ...«

»Ne govorite tako strašnega nesmisla!« mi je dejal don Aristotile. »Dekle vendar ni prišlo k javnemu pisarju le zato, ker ni znalo pisati, marveč tudi zato, ker ni prav nič vedelo, kaj je hotelo povedati. Bilo je neizkušeno, v ljubezni neizvedeno. Dekle je prišlo in prosilo: ‚Don Aristotile, napiši mi pismo, v katerem bo veliko strasti.‘ In drugega nič. Če sem vprašal potem: ‚V kakšnem smislu?‘ mi je odgovorilo: ‚Če vi, ki ste tako izobraženi, to vprašate, kako bi mogla vedeti potem jaz?‘ Ne smete misliti, da je pisal javni pisar pisma po diktatu. To se je zgodilo le redkokdaj. Največkrat je naročitelj naznačil splošno snov, pisar pa jo je moral razviti. Prišel je na primer nekdo in dejal: ‚Neki fant mi je razodel, da me ima rad. Jaz pa nočem takoj privoliti, ker se to ne spodobi, rada pa bi mu zbudila upanje, da bo že dobil kar želi, če bo še naprej vztrajal pri tem.‘ O tej temi je napisal pisar potem štiri strani z neštetimi klicaji! ...«

Naravno je, da si v časih, ko je cvetela njegova obrt, don Aristotile ni belil glave z vedno novimi frazami in ljubavnimi besedami. Razpolagal je z določenim besednim zakladom, ki ga je neprestano uporabljal. Kar je bilo v pismu osebnega in posebnega, se je tikalo prav za prav samo barve oči, las, bujnosti prsi in drugih anatomske posebnosti. Vse ostalo pa je bilo vedno neizpremenjeno. Zato se je včasih primerila nerodnost, da je dobil mož ljubavno pismo, ki je bilo na las podobno onim, ki jih je bil dobil od prejšnjih nevest.

»Vendar je kaj takega le malokdo opazil« je menil Aristotile. »Kajti ljubezen je slepa! ...«

Don Aristotile se ni mogel privaditi novih oblik, ki so se razvile med spoloma, in jih tudi ni kdo ve kaj razumel... Če ga je torej kdo prosil za svet in pomoč, je ravnal pač po svoji stari modrosti.

Mesar Liberato Boccella je škilil za notarjevo hčerko. Bil je do ušes zaljubljen vanjo.

»Čakaj nanjo pred cerkvenimi vrati« mu je svetoval don Aristotile »in sledi ji, kadar gre k vodnjaku...«

»Ampak tega ona vendar nikoli ne stori, notar ima vodo v hiši!« mu je odvrnil ubogi Boccella.

»Vodo v hiši?« je vzkliknil don Aristotile ves osupel.

Notarjeva hčerka je šla mimo mesnice na izprehod.

»Dober dan gospodična, pa mnogo zabave!« ji je zaklical mesar.

Deklica ga je zaničljivo pogledala in mu ni nič odgovorila. Kmalu nato se je vrnila z neko prijateljico. Notarjeva hčerka je nesla v roki šop marjetk; šla je mimo in se v tisto stran, kjer je stala mesnica, sploh ni ozrla.

»Ali si videl?...« je vneto šušljal don Aristotile, »jasno je, da te ljubi. Marjetke govorijo: ‚bodi stanoviten in zaupaj mi...‘«

Don Aristotile je bil dobro izveden v rožnem jeziku.

»Sončnica pomeni: ‚ostanem ti zvest, tudi če si ti veternjaška‘, beli klinčki pravijo: ‚čakam na pismo od tebe‘, bel španski bezeg hoče reči: ‚radi tebe ne morem spati‘, rumeni klinčki: ‚nevoščljiva prijateljica naju hoče razdvojiti‘ in rdeče vrtnice rotijo: ‚brez tebe moram umreti‘.« Marjetke pomenijo: ‚bodi stanoviten in zaupaj mi!‘

Ubogi Boccella je bil kar neumen od samega veselja in je podaril Aristotilu kost za juho. Imeti mesarja za naročitelja je zmerom koristno.

»Kaj pa naj še storim?« je vprašal Boccella.

»Imej vedno pripravljen jasmín in kadar jo srečaš, ga nesi k ustom,« mu je svetoval don Aristotile. »V rožnem jeziku pomeni to: ‚biti hočem stanoviten in ti zaupati‘...«

Bilo je nemogoče najti svetovalca, ki bi bil bolj izkušen.

Vselej, kadar je šla notarjeva hčerka na izprehod, se ji je približal mesar in si pritiskal na ustnice šop jasmína. Deklica je gledala vstran. Samo enkrat mu je pogledala v obraz in mu rekla smehljaje: »Teppec!...«

Domov grede je imelo dekle v roki šop vijolic. Boccella je hitel k donu Aristotilu, da bi mu vse povedal. Imeti mesarja za naročitelja je zmerom koristno in tako se je don Aristotile trudil, da bi se mu oni ja ne izmuznil.

»Vse je jasno,« je zatrjeval stari, »v rožnem jeziku pomeni šop vijolic: ‚ne meni se za videz, temveč za moje srce!‘...«

Nato sta sklenila, da napišeta pismo. Don Aristotile je delal ves dan, da je napolnil osem strani. Pismo je bilo ganljivo in pisec je bil ponosen nanj: »Še krava bi se razjokala, če bi znala to brati!...«

Notarjeva hčerka pa ni bila krava, zato je odgovorila še tistega dne s pismom, v katerem je bilo napisano samo tole:

»Ne delaj se neumnega in pusti me v miru!«

Te besede so bile strašen udarec za ubogega Boccello, nikakor pa ne za dona Aristotila.

»Poglej si natanko ovitek,« je svetoval ta, »dobro si oglej znamko!« Znamka je bila prilepljena narobe, glava je bila obrnjena navzdol.

»Kaj pa naj bi to pomenilo?« je vprašal Boccella.

»Jasno je, jasno kot beli dan,« je triumfiral pisec, »na glavi stoječa znamka je pomenila vedno: »ne verjemi tega, kar je napisano v pismu, ampak ravno nasprotno od tega!« Verjetno je, da ti je pisalo dekle tako na očetovo povelje, toda potem, ko je lepilo znamko, te je hotelo prositi, da napisanega ne vzameš zares!...«

Ta razlaga je bila mesarju tako všeč, da je podaril Aristotilu veliko kost za juho. Razen tega sta odgovorila notarjevi hčerki le na navadni dopisnici, na kateri je bila znamka prilepljena poševno, z glavo proti desni.

»V tajni govorici,« ga je podučil Aristotile, »pomeni to: ,Razumel sem in se strinjam!«

Potem sta se domenila, da napravita podoknico pod notarjevim oknom. Mesar je oblekel novo obleko. Za muzikanta pa sta najela brivca, ki je zelo lepo igral na kitaro. Čeprav je bil nekoliko hripav, se je don Aristotile vendarle obvezal, da prevzame petje. O polnoči je stal trio ob notarjevi hiši. Ob spremljavi kitare je pel stari:

Trideset je dni,
odkar za te gorim,
in trideset noči,
odkar ne spim...

V drugem nadstropju se je odprlo okno. Don Aristotile in brivec sta stopila nekoliko vstran, da bi bil mesar sam s svojo ljubico. V okenski odprtini se je pojavila moška roka, ki je držala veliko nočno posodo. Nočna posoda se je izpraznila in mesar je bil od vode do kože premočen. Ubogi mesar je bil v novi obleki, vendar to ni bilo najhujše zanj. Vso svojo besnost je izlil na dona Aristotila.

»Ti si vsega kriv! Ti si me zapeljal in prevaril, da bi me izžemal!...«

»Tiho!« mu je ukazal don Aristotile. Potem se je pisar splazil k mesarju, ga oduhal od vseh strani in dodal: »Pomiri se, od hčerke je!« Don Aristotile je pomignil brivcu. Lasničarski umetnik se je tudi približal, skrbno poduhal premočeno mesarjevo obleko in potem vedeževal:

»Drži, pri moji časti, lahko mi verjameš, od hčerke je!...«

»Kako vesta to?« je ostrmel mesar.

»Tega ni mogoče razložiti,« sta odgovorila oba, »če čutiš, čutiš, če ne čutiš pa ne čutiš...«

Ta dogodek je izpričal, da stara modrost dona Aristotila ni več posebno uporabna. Vse stare navade in običaji so se preživeli. Moške in žene so se medtem naučili pisati in brati, a srečnejši zato vendarle niso postali.

Drugo zlo, ki ga je povzročila nova izobrazba, je naraščajoče število samomorilcev. Dosti govore o tem vznemirljivem naraščanju, ter imajo zato vedno le banalno, naravnost bedasto razlago. Do danes še nihče ni spravil v vzročno zvezo narastka človeških množic, ki znajo pisati in brati, z narastkom samomorilcev. Pravijo, da je to zaradi naraščajoče bede. A to ne drži. Revščina je bila zmerom! Koliko jih je, ki so revni, a se ne ubijejo. Le premislimo malo: Kaj stori človek, ki si hoče končati življenje? Piše pisma. Vselej! V vseh okoliščinah! Vsak človek, ki se konča, piše pismo materi, ljubici, policiji, upnikom itd. itd. Najpre-

prostejša logika nam pokaže, da bi se samomorilec, če ne bi bil znal pisati pisem, tudi ne bil ubil...

Presenečen pogledam dona Aristotila.

»Kaj pa hočeš iz tega izvajati? ...«

On pa: »Država, ki ni v stanu zagotoviti vsem prebivalcem blagostanja, nima nikake pravice širiti izobrazbo. Neizobraženim je bila beda znosna. Stoletja in stoletja je bila tu, pa je bila znosna. Toda odkar so vsi deležni izobrazbe, noče biti nihče več lačen. Slabotni se ubijejo. Drugi ...«

Don Aristotile ne more dokončati. Starka iz »Nove vasi« ga potrebuje. Ona je edina stranka tega dne.

»Don Aristotile,« pravi stara, »napiši mi anonimno pismo, pa tako, da bo morala prejemnica od jeze jokati štiri in dvajset ur ...«

»Štiri in dvajset ur?« vpraša don Aristotile, »zakaj ne dvanajst? ...«

»Ne, ne, štiri in dvajset jih mora biti!« vztraja naročiteljica.

In don Aristotile gre na delo. Jutri bo nekdo v »Novi vasi« jokal od jeze štiri in dvajset ur.

Prevedla M. M—r.

ZGODBA O CIANKALIJU IN BOMBAH

VLADIMIR BARTOL

»Jaz da nadlegujem Ljubljano? —

Ljubljana mene nadleguje!«

Sardanapal Bellé.

Pred kakšnimi osmimi leti sem ga spoznal. Kar na lepem se mi je pridružil na cesti in začel neusmiljeno udrihati po novem gradbenem načrtu v mestu. Nisem vedel, ali bi se jezil ali smejal. Odkrižati se ga pa le nisem mogel. Tudi tikati me je začel takoj. Bil je deset ali še več let starejši od mene. Majhen, suhljat, s prvimi začetki pleše. Ostrega, ujadi podobnega obraza; svetlih, zdaj sivih, zdaj plavih oči, ki so jih prekrivale goste, nasršene obrvi. Udrta, od sonca in vetra ožgana lica so mu bila kakor iz pergamenta; globoke brazde so bile zarezane v njih. Kakor da je bilo v njem skrito nikdar mirujoče pero: neprenehoma je jezikal in krilil z rokami. Nič mu ni bilo po volji: ne družba, ne politika, ne ženske, ne kultura, ne stvarstvo in ne Bog. Ob vse se je zale taval z divjo besnostjo in nečuvnim srdom. Včasih je svoje blasfemične monologe prekinil z nepričakovanim dovtipom, z zabavljico na družbo, upravo ali politiko, da se ti je zdelo kakor bi ne bilo v njegovi glavi vse v redu. Nekateri so bežali pred njim kakor pred rabljem: če se je enkrat spustil v besedni tok, ga ni bilo zlepa moči zaustaviti. Slišal sem, da je nekoga oklofotal sredi ulice. Da se je tožaril z vsemi svojimi delodajalci, ki jih je bil v desetih letih menjal najmanj desetkrat. Da ga zaradi tega niso hoteli nikjer več sprejeti v službo. Da ni imel prav za prav nobenih pravih šol, v drugo družbo pa ni zahajal, razen med izobražence. Da je bil zavarovalni agent, uradnik v banki, komi, skladiščnik, vodja pisarne, inštruktor jezikov, ki jih je znal lepo število, tolmač, carinik in ne vem, kaj še vse. Bil je izredno sposoben in bister, vendar čez

mero občutljiv v svojem ponosu, eden onih, ki ne ostanejo nikomur ničesar dolžni. Bajé je bil celo obsojen zaradi žalitve. O teh stvareh ni nikoli govoril, morda zato ne, ker ni utegnil. Po naravi je bil boem, neugnan pohajač, ki ni bil srečen, če ni imel nekoga, da bi mu razkladal svoje ogorčenje nad vesoljstvom. Če mi ga ni bilo treba poslušati, sem ga imel prav rad. Bližal se je štiridesetim, sestradan je bil kakor volk, skregan z vsem sorodstvom in sam, da se Bog usmili. Ime mu je bilo Sardanapal Bellé. —

Nekoč sem ga šegavo vprašal, zakaj si ne poišče dekleta. Vzrojil je in vzkliknil:

»Prekledo! Če pet let ne žreš drugega ko sam fižol in večerjaš komaj po enkrat, dvakrat na teden, te presneto mine veselje, da bi letal za ženskami. Kar poizkusi!«

Ko sem videl, da ne dobi nikjer službe in da zmerom bolj propada, se mi je zazdelo, da bi bilo treba nekaj ukreniti. S prijateljico sva sklenila, da ga seznaniva s prikupno vdovo in imoviti znanec nama je obljubil, da ga sprejme, če bi se oženil, za oskrbnika majhnega posestva tik ob mestu. Previdno sva napeljala vodo na mlin in komaj sta se vdova in Bellé spoznala, sta naenkrat bila oba v ognju. Dajala sta si sestanke in vse bi se bilo razvijalo kakor samo od sebe, da ni Bellé nekoč nenadno izostal. Vdova je bila vsa iz sebe in s prijateljico sva bila pošteno v zadregi. K sreči je imela nekje nadomestilo, vpokojenega uradnika, s katerim se je na vrat na nos poročila.

Z Bellétom je bilo, ko da se je vdrl v zemljo. Povsod sem ga iskal zaman. Naposled sem ga vendarle nekoč iztaknil pred ljudsko kuhinjo in ga vzel s seboj na kosilo. Potem sva zavila v vinsko klet, kjer sem takoj začel svedrati vanj. Komaj je pa spoznal, kakšna je moja namera, je sam prešel v napad.

»Ne potrebujem nobenih patronov!« je vzkliknil, da so se gostje nenadoma ozrli vanj. To ga je podžgalo, da je začel še bolj kričati. »Od svojega petnajstega leta sem sam svoj gospodar in ne trpim, da bi se drugi vtikali v mojo usodo. Preveč zelen si še, da bi mi mogel dajati nauke. Kadar boš imel moje izkušnje, takrat boš lahko govoril. Prej ne! Si razumel?!«

Sram me je bilo pred ljudmi, zato sem ga pozval, naj ublaži svoj glas. Ozmerjal sem ga, sotto voce seveda, češ da na ta način plačuje dobri namen, ki sva ga s prijateljico imela ž njim, ko naju je že itak osramotil pred vdovo.

Ni se dal ugnati. Tudi glas komaj da je za trohico znižal.

»Mislil si si seveda, da bom od hvaležnosti padel pred teboj na kolena, ker si me seznanil s to vdovo. Očitaš mi, da sem tebe in tvojo prijateljico pred njo osramotil. Ne pomisliš pa, da si ti mene razžalil. Kdo je ta vdova, ki si mi jo hotel naprtiti tako mimogrede?! Kako si si drznil misliti, da se bom kar na lepem poročil ž njo? Odkod tebi pravica, da hočeš odločati o mojih srčnih zadevah?«

»Glej ga, glej, korenjaka,« sem se zagrohotal srdito. »Kdo in kaj misliš da si, ki se postavljaš v tako pozo? Vse prste bi si lahko obliznil, če bi te marala ženska, kakršna je ona. — Kaj pa si ti zanjo? Sestradan siromak, potepuh s ceste, katerega je hotela dvigniti k sebi, rešiti ga neizbežnega propada. To, vidiš, je bilo resnično razmerje med vama.«

»Molči, zelenec!« je zavpil in treščil kozarec ob mizo, da je brizgnilo vino na vse strani. »Prepovedujem ti, da tako govoriš o meni. Kaj misliš, da mora biti, če slučajno letam raztrgan in lačen okrog, zame vse dobro?! Da se čutim zato v čemerkoli slabšega od tebe? Da se bom zadovoljil z manjšim? — Nikoli! — A, tako torej si si mislil? Seveda: Bellé mora biti srečen, že če mu pomoliš prst pod nos. Jaz vam bom pokazal, prokleta, sita banda, kdo je Bellé! Sami imate vsega dovolj, zato se vam lahko siromak smili. — Nekaj bo treba storiti zanj, tako govorite, kadar so vam trebuhu polni. Poznam vas, kakor poznate vi krajcar. Take site dobrote ne potrebujem. — Ti misliš torej, da bi ti moral biti še hvaležen za tvoj, 'trud'? Kaj pa si prav za prav žrtvoval zame? Storil si nekaj poti. Dobro. Toda mar ni bilo to tebi in tvoji prijateljici v zabavo? — V zabavo, kaj ne? — Jaz vama bom dal 'zabavo' na moj račun! Ko si ti še platno prodajal, je mene že ljubila žena, kakršne ti nikoli niti videl ne boš. Svojo mamo vprašaj. Ona je bila takrat v mestu, ko je vse govorilo o njej. Kaj nisi slišal, kako sva se zadnjič, ko sem bil pri tebi, menila o njej? — Da, o oni naši rojakinji, ki je pela v milanski Scali. Seveda se nisem izdal, da je bilo nekaj med nama. Kakor angel je bila, ko je stopila na oder. Takrat, seveda, je bilo med nama že vse končano. — Tvoja mama je rekla, da je bila ko angel, ne jaz. Poročila se je z drugim. Sama mi je povedala, da je storila to iz čuta dolžne hvaležnosti. On ji je pomagal naprej, on jo je izšolal. Nikoli ne bom pozabil onega dne, ko je stopila na ladjo, da se odpelje na študij v Italijo. Oba sva bila še napol otroka. Pred vsem svetom me je poljubila, tudi pred njim! Nikoli je nisem nehal ljubiti. Iz same hvaležnosti ga je vzela, to mi je še nekaj let po njeni smrti potrdil njen brat. On ve, da je ves čas samo mene ljubila. Bil sem na njenem grobu — tri leta sem hranil denar. — In ti misliš, da ti bom padel okrog vratu, če me seznaniš s kakšno poljubno žensko?!«

Malo sem bil presenečen. Bilo je prvič, da mi je pripovedoval to zgodbo.

»Če je vse to resnica,« sem dejal, »potem si bil takrat pač premlad ali pa je bilo dekle pretrd oreh zate. Drugače ne morem razumeti, kako ti blodi še dandanes po glavi. Ti tudi nič ne pomisliš, kako krivičen si zato proti drugim ženskam, posebno proti tej vdovi. Kaj briga njo in nas tvoja nekdanja ljubezen?! Mi smo danes tukaj in proti nam se ti je vesti, kakor je treba.«

»Ali sem kdaj trdil, da nisem krivičen,« je vzrojil. »Nasprotno! Jaz hočem biti krivičen. Prav imaš: takrat sem bil še zelo mlad; komaj petnajst let mi je bilo. Morda tudi, da ji nisem bil dorasel, čeprav ni bila prav nič starejša od mene. Ampak videl sem, rečem ti, kakor sokol sem videl, kaj je in kaj ni ideal. Ko sem jo prvokrat zagledal, so se mi nenadoma odprle oči. Kakor človeku, ki mu v črni noči blisk razsvetli pot, mi je bilo. Od prvega trenutka sem vedel, da ne bom nikoli ljubil druge žene. Potem je prišla temà, temà po blisku, hujša od prejšnje. Toda vedel sem pot, obdržal sem smer. Trenutna svetloba mi je za vedno vtisnila podobo pokrajine pred mano. Neprenehoma sem ločil stvari, kakršne so, od onih, kakršne bi morale biti. Kakor v dvojnem ogledalu se je odražal sleherni pojav v moji notranjosti. Videl sem, da je bilo najvišje zame izgubljeno za vekomaj. Kaj mi je tedaj še preostalo? Pre-pustil sem se, da so me podili vetrovi zdaj sem, zdaj tja. Čemu bi se

jim upiral? Imam li še kaj pričakovati od življenja? Kadar bom videl, da nikakor ne pojde naprej, tedaj bom segel po strupu, ki ga hranim še iz vojaških časov. Košček ciankalija imam doma. Dobro ga imam zaprtega v steklu. Upam, da ni še izgubil svoje učinkovitosti. — Vam, seveda, je prokletu lahko na svetu. Dan za dnem zatiskate zdaj levo, zdaj desno oko, če treba, zamižite tudi na obedve, zmečete in izvijete se, preslepите svoj notranji glas, ki ni imel nikoli prave prilike, da bi se bil popolnoma predramil. Vi vsi nenehoma sami sebe goljufate in si lažete. Mar misliš, da ne vem? Krasno besedo ste si izmislil: prilagoditev. Prilagoditi se je treba povsod: v nazorih, v službi, v ljubezni. Če ta ni dobra, bo pač druga, tako se tolažite in žmirite skozi trepalnice. Poznam vas. Samo vzemi ono vdovico! Mož ji je umrl, pozneje gotovo tudi ni živela svetniško, zaljubila se je celo vame, čez nekaj dni pa se je že poročila z — drugim. Evo! Tako posluje ta vaša slavna »prilagoditev«. Prokleta nestrpnost! Niti leto dni ne morete čakati, da bi prišli do nekoga, ki vam je bližji.«

»Dragi moj, ta tvoj platonizem je nekoliko zastarel,« sem ga zavrnil. »Meni se prav dozdeva, da diši pri tebi nekje po kislem grozdju. Zakaj si se pa spočetka kazal pri vdovi zaljubljenega?«

»Kaj je to čudnega?!« je vzkliknil. »Mar misliš, da nisem tudi jaz iz mesa in krvi, kakor ste drugi? Ta dva pa, služčca svojim namenom, sta neprenehoma pripravljena, da vas zavedeta v zmoto. Mar ni dovolj, da sem se bil pravočasno premislil? Očitaš mi zastarelost. Kakor da bi v teh stvareh sploh bila mogoča. Poglej Prešerna! Ko je spoznal Julijo, je vedel, da ne bo nikoli več ljubil. V nekem ženskem časopisu sem čital, da je bil zaradi tega krivičen Jelovškovi, ki ga je resnično ljubila. Kako bi tudi ne bil?! Kdor služi nekemu idealu, mora biti krivičen nasproti vsemu, kar ni ta ideal, najprej seveda proti svetu, proti realnosti sploh. Kajti vse, kar gledaš okrog sebe, je tako neizrečeno oddaljeno od onega, kakor bi moralo biti, da se mi zdi človek, ki hvali stvari, kakor so, ali popoln slepec ali pa dovršen hinavec. Zakaj ta svet je škandal! Je klavrna karikatura nečesa, kar bi naj bilo popolno. Kakor da bi hotel zasmehovati veličasten načrt, rogati se genialni zamisli — tako se mi dozdeva vse, kjerkoli je postal človek gospodar. Vam se pa zdi tako neizrečeno imenitno! Kakor je Cankar dejal: Pfuj, taka smrdljiva zadovoljnost!«

»Nisi srečen, če ne ozmerjaš in opljuvaš sveta,« sem mu rekel. »Toda to so stare stvari. Že Voltaire...«

»...In vkljub temu se niso prav nič izpremenili. Zatiskate si oči, krivite hrbte, tresete se za službice in dajete s tem potuho onim silam, ki so naredile iz božjega stvarstva spako. Dà, vsi, vsi ste odgovorni za gnusobo, v kateri živite. Vaše delo je to. Ko mi je vrgel nekoč ravnatelj žaljivo besedo v obraz, sem mu jo na mestu vrnil, čeprav sem moral pripravi iz službe. In tistega, ki je odpustil starega pisarja, sem sam pozval na odgovor, in še isti dan zapustil mesto, ker mi ni ugodil. Svinjariji okrog sebe ne bom dajal potuhe, kakor jo dajeti vi, bojzaljivci. Vi vsi ste sokrivi zla, ki se na svetu dogaja, vi in vaša zanikrna strahopetnost. Kako je bilo z mojim najožjim sorodstvom? Tisti, ki so doštudirali z mojo pomočjo, čeprav sem bil najmlajši med njimi, so mi v mojih najboljših dneh odrekli podporo. In to ne morda iz kake srčne otopelosti, temveč zgolj iz one preklete slabosti, ki je vir vse človeške zavrženosti.

Odnehali so svojim ženam, ki se jim je zdelo škoda slehernega grizljaja za capina, kakršen sem jim bil jaz. Zavoljo ljubega miru so zatajili boljši glas v sebi, kakor je dejal tvoj doktor Forcesin. Natvezle so jim, da sem rodbini v sramoto in tako pregobezdale v njih čut dolžnosti. Slabo času, v katerem drži vajeti družbe v rokah ženska ničemurnost! In to je danes splošen pojav. Vaše najvišje može vlada neizmerni pohlep žene po slavi! Tak zakon je samo potuha zlim silam v ženski! To se bo nad nami vsemi še maščevalo. Nič drugega ni to, kakor zakonito dovoljeno izkoriščanje moža, od javne morale pripuščena in podpirana prostitucija! Stokrat poštenješa se mi zdi ona na cesti, ki se ne skriva pod nobenim plaščem legitimnosti! Videl boš, kaj bo čez nekaj desetletij, če pojde tako dalje. Dà, žene so danes za mir. Toda daj jim samo oblast! V največji samoti se bo razlegal krik prepira in zdražbe. Svet se mi zdi sedaj kakor barka, ki je zašla v burno valovje. Polovica na njej je kapitanov, polovica strahopetcev. Kadar pljuske val obnjo in se zaguga, začnejo vsi poveljniki hkratu ukazovati, vsi bojazljivci pa beže na nasprotno stran. Ladja se nagne in voda začenja vdirati vanjo. Zmerom večji nered je na njej, ljudje letajo zdaj sem, zdaj tja, kaos vedno bolj narašča, v vedno hujše zibanje prehaja ladja in vsak trenutek se večja možnost, da se bo potopila. Vse kriči po enem samem, edinstvenem kapitanu, po enem samem, edinstvenem krmilarju — teh pa je zmerom več in zmerom manj poklicanih. Vsepovsod mgolgi krivih voditeljev in prerokov. Kamor pogledaš, povsod so prišli sami nepravi vodniki na površje. Voda se je skalila in evo ti samih lovskih tatov in protizakonitih ribičev! Kje ste vi, ki bi morali soditi družbo? Kaj se ne bojite, da bo zgodovina nekoč sodila vas? Včasih poslušam vas, literate, kako debatirate, kritizirate in letate v svojih mislih visoko, na stvári se pa nič ne izpremeni. Čemu sploh držite pero v rokah? Mar bi ne bilo boljše, da ga vržete v kot in se poprimete pametnejšega in koristnejšega posla?«

— »Ti teh stvari ne razumeš, dragi moj,« sem ga zavrnil, ko je skušal priti zopet do sape. »Le poskusi povedati po pravici; videl boš, da te bodo težko kje natisnili, in če te bodo, te bodo drugi obsodili, da pišeš brez one prisrčne intimnosti, ki je najosnovnejši pogoj vsake resnične umetnine, tvoj glas pa je izzvenel v puščavi. Hvala lepa.«

»Kaj? Kako?« je vzkipeł. »Brez ,prisrčne intimnosti'? Kdor išče današnji te v literaturi, spada nazaj na materine prsi in zasluži, da dobi cucelj v usta! Kaj pa tebi to mari? Zgodovina te bo sodila. Seveda, ljudje bi hoteli miru, oddiha, zato pišejo vaši literati romantične štorjice, zaljubljene idilice, nežno liriko. Ozračje pa smrdi po smodniku, da nikoli tako. Legije zrakoplovov, natrpanih z bombami, prekrivajo sonce, tvornice izdelujejo brez števila topov najnovejših modelov in ženket orožja je postal našim ušesom vsakdanja muzika. Kaj mislite, da bodo ostale, če vtikate vi pred njimi svoje glave v pesek, te stvari prikriti tudi našim potomcem? Da bodo zares sodili o tej dobi po najstراهotnejšem svetovnem klanju, da je bila doba romantike in sentimentalne lirike? Kje neki?! Podbevška, ki je stopil z »Bombami« pred nas, ste proglasili za norca in mislite, da ste s tem pognili plašč preko našega časa. V kakšni zmoti živite! Nič ne bo ostalo skritega pred zgodovino. Niti gnjiloba in pokvarjenost družbe, niti milijoni brezposelnih, ki begajo lačni po ulicah, da se lahko koplje en sam v razkošju in vozi v avtomobilu, niti ženske, ki so se morale prodajati, da ubežijo bedi in poginu, ko se

je drugod šopirila največja razuzdanost, niti, da sta triumfirala vsepovsod prostaštvo in krivica, niti, da so se vrinili na najodgovornejša mesta najmanj poklicani, niti, da je postala kultura, najžlahtnejši cvet naroda, korito za pustolovce, niti, da je prišlo do moči najpodlejše obrekovanje, ki potiska ob vstran vse, kar se mu skuša zoperstaviti, niti, da so se v narodova svetišča prikradli po najbolj brezvestnih metodah samoljubni hinavci, v katerih truje en sam pohlep, pohlep, da bi se jih malikovalo, ki sodijo svoje sodelavce po meri zaljubljenosti vanje in po klečeplazenju pred njimi, ki so izpremenili najvišje naše zavode v javne hiše in izrinili najspodobnejše ljudi pod ‚in tako dalje‘, niti, da je vsepovsod držalo sleparstvo vajeti v rokah. Vraga! Če ne boste spregovorili vi, bo moralo spregovoriti kamenje na cesti!«

Od razburjenja je planil kvišku in zakrilil z rokami, kakor bi hotel pograbititi z njimi ves svet. Nenadoma pa se je nasmehnil, kakor bi se bil nečesa nenavadnega domislil, in sédel tik obme. Prijel me je za roko in nadaljeval:

»Onega dovtipa, kako so smrkavci kamenje metali, ti še nisem povedal? Ne? Ki ga vem še iz Trsta in je prav za prav samo resnična dogodbica? Čuj torej: Hišni lastnik se je pritožil na policijo, ‚che i muli hanno gettato sassi‘ in mu tako vse šipe pobili. Nakar je zabeležil avstrijski uradni šimel: ‚und es wurde konstatiert, daß Maultiere die Steine geworfen haben.‘«

— »Popoln norec!« sem vzkliknil smehoma. On pa, v prejšnjem razburjenju:

»Kdor je v naših časih pošten, je norec, kajti samo norci so današnji lahko pošteni! Vse življenje sem se samo izogibal prilikam in zato se lahko sedaj kosam s poslednjim psom na cesti. Bog mi pomagaj: toda drugačen ne morem biti. Jezik mi ne ve govoriti drugega, kakor tisto, kar mi je v krvi in v mislih. Stokrat bi bil lahko postal tolovaj — pa ni šlo. A rečem ti: prav lahko pride čas, ko bova ti in jaz prežala na ljudi, kakor dva prava cestna razbojnika. Kajti svet je zdrknil s svojih osišč. Vse je postavljeno na glavo. Na Japonskem silni potresi in tisoči brez strehe, na Kitajskem neznanske povodnji in milijoni, ki umirajo za lakoto: v Ameriki sežigajo žito. Indijec se je vzdramil iz tisočletnega sna in v Afriki regljajo strojnice. V Evropi krik brezposelnih množic: Vi pa grulite kakor golobčki, pišete zaljubljene zgodbice in prisegate na geslo: nova romantika! Kaj ne vidite, da se je svet izpremenil v ogromno norišnico? Da se je skalil tolmun in je priplavalo na površje blato? Da je prišla drhal na krmilo? Eno besedo vem: *V s a t a b a n d a m o r a v z r a k !* Kakorkoli že; v zrak mora! En sam ne more biti vsemu kriv. Skoraj polovica človeštva spada pred puške! Kako vršite vi, ki se smatrate poklicane, da sodite o teh stvareh, svojo nalogo? Bojazljivo skrivate glavo pod plašč in — molčite. Sami sebe skušate prepričati, da le ni tako hudo, kakor je videti na prvi pogled. Vse to iz same strahopetnosti. Poglej stražnika ali žandarja! Preprost človek je, ki se peha, kakor vsak drugi, za svoj vsakdanji kruh, ki mu ni, sam veš, posebno bogato odmerjen. In vendar: kadar zahteva od njega dolžnost, pogumno zastavi svoje življenje. In kaj žanje za to: nepriljubljenost in nejevoljo. — Vi pa, ki mislite, da ste sok naroda in smatrate svoj poklic za najvzvišenejše poslanstvo, se bojite povedati zelencu v obraz, kar mu gre, človeku, ki si je z goljufivimi sredstvi pri-

tihotapil moč v kulturi in izvršuje nad onimi, ki so mu bili izročeni v vodstvo, svojo sadistično tiranijo! Da sem jaz na tvojem mestu, bi pristopil k njemu in ga ‚coram populo‘ vsekal po čeljusti! Vi pa tiho prenašate, da se pred vašimi očmi dogaja najhujša krivica. Zakaj? Zato, ker se v vaših žilah ne pretaka kri, marveč voda! Ker mislite zmerom in povsod samo na posledice. ‚Ja, kaj bodo ata in mama rekli‘ to je Damoklejev meč, ki ga ne prestando čutite nad seboj. Nezreli ste. ‚Euch allen müßte man den Brotkorb höher hängen!‘ Za vas vse, ki delate v kulturi, bi bil potreben nov šesti januar. Prelahko vam gre vse od rok. Zato je tožil zadnjič oni blede literatek v časopisu, kako nezaslišano mora na tem svetu trpeti. Zeleneč! Dostojevskij je v njegovih letih že gledal cevem v grlo, Lermontov in Puškin sta padla v dvoboju. Zakaj? Ker se je v njihovih žilah pretakala čista, polna stoddotna kri! — Kako naj ti povem, kako neizmerno sovražim vso to podlo, zanikrno drhal, to bojazljivo golazen? Kako je sleherni moj atom prepojen s strupom gnjeva zoper to samoljubno svojat? Prisežem ti: sinovi in hčere se bodo sramovali nekoč imen svojih očetov, ki nosijo danes pokoncu glavé. Od mojega petnajstega leta so me podili od vrat do vrat, me metali iz služb in me pritirali tako daleč, da sem pripravljen na skrajno. In zakaj? Zato, ker nisem pred nikomur v življenju krivil hrbtnice, ker sem dal čutiti svinjam, da jih imam za svinje, in ker nisem mogel molčati, če se je spričo mene komur koli godila krivica. Toda preden poginem, jim bom vsem še pokazal, kdo je bil Bellé. Še po moji smrti bodo moji zapiski marsikateremu od današnjih mogotcev zlomili tilnik. Pripravljenega imam nekaj zanje, kar jim bo dalo temeljito popra pod nos. Boš še videl. Morda ni več daleč od tega. Vi vsi ste pozabili, da je treba v življenju včasih tudi dejanja. Če so koga izmed vas p o m o t o m a zaprli za teden dni zaradi kakšnih tako imenovanih prevratnih idej, ti že izjoče na papir cel kup solzavih elegij. Pri takih razmerah seveda ne boste prišli dalje od besede. Vi bojazljivci! Tam preko meje se dado vaši bratje streljati, vas pa ni spričo njih prav nič sram! Kako neki? Dovolj vam je, če po kavarnah zabavljate čez svinjarije, ki se okrog vas gode. — Čuj doktor,« mi je dejal nenadoma bolj potihlo in približal svoj obraz mojemu. »Ti veš, da sem te imel zmerom rad, morda bolj kot marsikdo, na katerega si silovitejše prisegal. Ne vem, zakaj. Morda samo, ker hodiš okrog kakor tiger, v resnici pa nisi hujši od jagnjeta. Poslušaj, kaj ti mislim povedati. Če zares ne postaneš tiger in volk in ljudožrc hkratu, si zamudil svoj čas. Poglej, meni je odklenkalo. Tega življenja ne morem več vzdržati. Vsak dan mi kruli po želodcu in pljuča so mi vsa že razjedena. Sedaj mi bo skoro odpadel še zadnji zaslužek. Res je morda, da sem svetu krivičen, da me neka sila v meni namenoma tira v pogubo in da bi se sicer lahko še rešil; toda jaz stvari, kakor so danes, ne morem priznati in se ne morem sprijazniti z njimi. Nisem bil rojen za ‚prilagoditev‘. V meni je tak odpor zoper vse, kar je krivo in lažnivo, da mu želja po življenju ni kos. Vsaka krivica, vsaka lopovščina, ki jo vidim okrog sebe, se mi zdi, kakor da bi bila meni storjena. Vsaka napaka, vsaka pogrška izziva mojo glasno obsodbo. Tak seveda moram iti prej ali slej k vragu! Tudi ti moraš to uvideti. Pazi sedaj: iz svetovne vojne si nisem prihranil samo dozo ciankalija, temveč tudi tri dobro natrpane bombe. Dve od teh imajo že natančno določen namen. Preden bom segel po strupu, se

bo ž njima nekaj zgodilo. Tretja je zaenkrat še prosta. Dam jo tebi, če jo potrebuješ. Ali pa kar povej, kam naj jo položim, če bo že prišlo do skrajnega...»

Odskočil sem in ga porazno pogledal.

»Vino ti je zmešalo pamet, morda si zadnje čase premalo jedel,« sem dejal. »Upam, da s svojimi besedami ne misliš resno. Če imaš zares one bombe, jih takoj spravi s poti. Prepričan sem, da bo sicer še nesreča v hiši. Pameten bodi in potolaži se. Tudi zate bodo prišli boljši časi.«

— »Vsaka beseda je pri vas bob ob steno,« je odvrnil. »Zares, tako hudo morda le ne bo. Žal mi je, da sem ti sploh kaj povedal. Če bi slučajno nekoč poginil, potem prepuščam svoje zapiske tebi v uporabo. Častno besedo mi moraš dati, da se ne bodo razlili v pesek. To prijateljsko uslugo mi zares lahko storiš. Dobro torej. — Ali sem ti že povedal oni skok naše uradne modrosti v oklicih na živinorejce?...»

Povedal mi je, kako bi morali naši kmetje romati, kjer nimajo živino-zdravnika, s svojim bolnim govedom k mizarju, ker je brihtna glava zamenjala v cirilici pri 'stočarju' 'č' za 'l'; potem sodnijsko pravdo zaradi 'Herrn Schulzes Stange und Frau Tellemanns Eier' in še veliko drugih zanimivosti. Smejal sem se na vse pretege in tako nama je prav kmalu potekel popoldan. Zvečerilo se je in kakor dva netopirja sva zapustila klet in se podala na ulico.

PESEM SAMOMORILCA

EHNATON

Danes stoji pred mano smrt,
kakor zdravilo pred bolnikom,
ki vstal bi rad z ležišča bolečin.

Danes stoji pred mano smrt,
kot mirte vonj opojni,
kot da pod jadrom v vetru bi sedel.

Danes stoji pred mano smrt,
kot lotosove cvetke vonj,
ko ziblje na obali te pokoj opojen.

Danes stoji pred mano smrt,
kakor povratek iz tujine
po dolgih letih pod domači krov.

Prevel Ivan Dvoršak.

SINCLAIR LEWIS

»La Revue de Paris« je prinesla daljši članek Bernarda Faya o ameriškem pisatelju Sinclairu Lewisu, ki ga slovenski bralci poznajo po njegovem »Arrowsmithu«. Iz članka povzemamo nekaj literarnih in biografskih zanimivosti.

— Sinclair Lewis je najizrazitejši zastopnik in obenem najstrastnejši kritik ameriške družbe, najnezadovoljnejši in najslavnejši ameriški pisatelj. Kot takega ga pozna in priznava Evropa in to je tudi vzrok, da je bil on prvi ameriški pisatelj, ki ga je švedska akademija nagradila z Nobelovo nagrado. Toda njegova oblikovalna sila, s katero ume podajati tipe in značaje iz svoje okolice, in njegovo kritično oko nista imela na Ameriko nič manjšega vpliva kakor na Evropo. Dasi je Lewis povedal svojim rojakom bridke resnice, je vendarle ameriški publiki najpriljubljenejši pisatelj. Vse napake je znal povedati Američanom v taki obliki, da so se v značajih, ki jih je narisal, sicer spoznali, a ob njegovi kritiki niso bili užaljeni. Lewisove knjige kupujejo v Ameriki kakor kruh. Številno prodanih izvodov presega često pol milijona pri vsakem njegovem romanu. Edina knjiga, ki je Lewis na ameriškem knjižnem trgu še ni prekosil, je Sveto pismo.

Ta tipični Američan je še najbolj podoben kakemu pridigarju. Njegov biograf Carl Van Doren ga popisuje takole: »V njem spoznate drobni in heroični izraz strica Sama, njegova polt spominja na gorečo baklo, zmerom je nestrpen in nemiren, kar je posledica prenapetih živcev. Po vsem svetu bi napravil vtis »plahega ciklona,« kar se pravi po naše, da je Lewis zanemarjen, rdečkaste polti in nervozen. Govori zelo veliko in ima izrazit dar za govorniško posnemanje. Vse to pa seveda še ne pomeni, da moramo biti, če hočemo biti tipični Američani, slabo oblečeni, rdeče polti, nervozni in da moramo znati dobro posnemati. Benjamin Franklin, nič manj tipičen Američan, je bil debel in je govoril zelo tiho, Washington je govoril samo, kadar se je raztogotil in Lincoln ni znal posnemati.

Lewis se je rodil sredi Amerike v najbolj neevropejizirani pokrajini — Minnesoti. Njegov oče in njegovi predniki so bili zdravniki. Samo po sebi je umevno, da je obiskoval najbolj častitljivo, najbolj prozaično in najbolj protestantsko institucijo centra Združenih držav — Oberlivsko akademijo. Nato je študiral na najbolj meščanski ameriški univerzi Yale. Yale je zelo lepa univerza in je znamenita tudi po svoji plavaški ekipi, ki je najslavnejša v Ameriki. Ta univerza ima tudi svojo literarno revijo in v njej je Lewis objavil svoje prve pesmi.

Prav tako je samo po sebi umevno, da je pustil univerzo, preplul ocean z ladjo, ki je prevažala krave, študiral potem socialne prilike New-Yorka ter se odpravil v Centralno Ameriko. Ta mu je nudila mnogo dogodivščin in zanimivosti, toda ni se mu posrečilo najti zasluzka, od katerega bi lahko živel. Zato se je vrnil domov. Poizkušal je spet studirati, urejeval je »Volto«, časopis za profesorje v gluhonemnicah, sodeloval pri najrazličnejših listih in pri dobrodelnih društvih. Naposled mu

je uspelo, da si je pridobil ugled v društvu literarnih dam in postal njegov tajnik.

Po tem dokaj nestalnem in neuravnovešenem življenju je izdal v prvih dveh letih svetovne vojne dva romana, ki sta bila še oba slaba. Medtem je znova prepotoval peš, po železnici in z avtobusi vso Ameriko.

Njegov prvi kvalitetni roman, s katerim je zaslovel, je bil »Glavna cesta«. Ta je izšla šele l. 1920. »Glavni cesti« sta sledila še dva romana, ki sta pa spet oba propadla. Medtem je popotoval po Evropi, kjer se je seznanjal s spomeniki zapadne kulture in opazoval ameriško družbo po evropskih letoviščih in morskih kopališčih in hodil — sam bogataš — po sledovih zdolgočasenih ameriških milijonarjev.

»Glavna cesta« je zgodba Carole Kennicoteve, ki bi jo lahko imenovali gospo Bovaryjevo ameriškega malega mesta sredi prerije. Tip ženske, ki ne more prenašati omejenosti svoje okolice, hkratu pa se boji vsakega dogodka, ki bi jo mogel spraviti v stik z življenjem. Carola tiplje na vse strani, poizkuša zdaj s tem zdaj z onim ljubimcem, s potovanji in z nekaj skoki v svobodo. Toda to malo puščavsko mestece, ta glavna cesta v njem je silnejša od nje, zgrabi jo z železno roko ter jo s silo pritisne nazaj v svojo enolično, dušeco in dolgočasno atmosfero. To je triumf dolgočasje in malomeščanske neumnosti, triumf Glavne ceste nad omahljivo človeško dušo, ki stremlje po spoznanju in po lepoti. Ta mojstrska analiza dolgočasje se konča v zakonski spalnici ob obupnem zehanju Carolinega moža. — »Ne priznam, da je Glavna cesta tako lepa, kakor bi morala biti... Ne priznam, da samo pomivanje posode lahko zadovolji vsako ženo!... Morda sem se slabo borila, toda svoji veri sem ostala zvesta.« — »No, lahko noč,« ji na to odvrne mož, ne mencej se za njene besede. »Tako se mi zdi, kakor da bo zjutraj snežilo. Nemara bo treba zelo kmalu natakiniti zimska okna.« Dolgočasje je predmet Lewisove zgodbe, enoličnost, ki vlada Glavni cesti in njenim žrtvam.

Naslednji njegov roman, ki mu je spet prinesel uspeh, je izšel l. 1922. in prikazuje življenje nezadovoljnega meščana, trgovca Georgesa Babbitta. Kakor Carola Kennicot podleže tudi Georges Babbitt mestu. Toda tu ni toliko dolgočasje, kakor solidni in mrtvi mehanizem tisti, ki uniči ambicijo plahega, pohlepnege in praznega meščana. Ta roman je satira na puhlo ameriško buržuazijo, ki se opira na republikansko stranko, na rotarijske klube, na svoje presbiterijanstvo in na fiktivna bogastva Wall-Streeta. V bistvu že utrujena od tega neverjetnega blufa, se družba brez vsega preišljanja in brez globljega notranjega zadoščenja predaja blaznemu fenomenu, ki se mu pravi ameriška povojna prosperiteta, in se smatra pri tem že za vladarico sveta in za pravo izvoljenko božjo.

»Glavna cesta« je pomenila veliko ganotje, »Babbitt« velik dogodek, naslednji njegov roman »Elmer Gantry« pa je bil velik škandal. V njem prikazuje Lewis svetohlinstvo protestantske duhovščine, ki vodi ameriško politiko in civilizacijo. Tu se nam razkrije ves žalostni razpad starega ameriškega boga, boga puritancev, ki sta vanj verovala Lincoln in Wilson. Ta knjiga je bolj kakor katerakoli druga predvsem kritika ameriške družbe in njegova kritika je skoro čista analiza...

Sinclair Lewis je pesnik, tolmač, zlasti pa kritik ameriške družbe, ki se mu je posrečilo podreti v svojih rojakih vero v stare ameriške bogove in tako vplivati ne samo na Ameriko, ampak na vse človeštvo. Z vsako svojo knjigo je znal poseči v aktualnost, ljudi pa potipati tam, kjer so

najobčutljivejši in najdovzетnejši. Zanimanje zanj je skokoma rastlo in danes izide že vsako njegovo delo hkratu z ameriško izdajo še v dvajsetih drugih jezikih.

Omenimo naj še nekaj opazk k njegovemu stilu. Lewisov slog ni brez verbalnega bogastva, imenovali bi ga lahko tipično ameriški — folklorni stil. Njegove osebe pripovedujejo veliko in zelo na široko, njihovi govori so nekakšno kopičenje monologov in ti tvorijo spet en sam dolg monolog, monolog Sinclaira Lewisa. Svoje junake je vzel iz razreda, iz katerega je izšel sam; to je ogromna in pri tem neverjetno solidna in homogena masa ameriške buržuazije. Vse njegove osebe govorijo jezik tega razreda in se obračajo k članom istega razreda; vsem polaga pisatelj na jezik besede, ki jih je sprejel iz svojega miljeja, ki jih je študiral in jih vztrajno kultiviral. Lewis nikoli ničesar ne doda, ne izpreminja in tudi ne parodira, marveč nam pokaže samo ogromno množino primerov, tako da predstavlja njegov stil pravi slovar jezika, ki so ga govorile srednje plasti ameriške družbe v letih 1906—1934. Zgodovinska vrednost njegovega »Babbitta« se je zdela angleškim založnikom tako samoumevna, da so angleški izdaji dodali še poseben slovarček ameriških izrazov. To je bil poklon pisatelju, vestnemu in točnemu registratorju vseh bizarnosti in posebnosti ameriškega jezika. Lewis je zaman poizkušal prisiliti angleške založnike, da bi uničili ta slovarček. Izšel je, angleška publika pa se je avtorju odškodovala s tem, da je navdušeno sprejela njegov roman in še posebej njegovo lingvistično delo.

P. D.

P O R O Č I L A

KNJIŽNA POROČILA

(Konec)

Videli smo, da je predfreudovski Šerko privrženec stare šolske psihologije. V kolikor je psihoanaliza s slednjo prelomila, je razumljivo, da bo ta Šerko nasproti njej negativno razpoložen. In to še prav posebno. Zakaj brez njene pomoči bi Freud ne bil mogel nikoli prelomiti z nekdanjim »psihološkim slepomišenjem«. In res! Tudi Šerko, ki se je spravljal z rezultati, do katerih je bil prišel z njeno pomočjo Freud, je z njo od vsega početka v odklonilnem razmerju.

Na str. 11 pravi (torej Šerko št. 2): »...Bolnik mora razgaliti pri tem vse svoje življenje, odkar se ga zaveda, vse svoje najintimnejše misli in želje... Naloga psihoanalitika pa je, iz tako dobljenega materiala doumeti notranji smisel, povod in pomen, simbol in izraz bolezni bolnika. Da je taka metoda do skrajnosti subjektivna, ker je odvisna povsem od čustvene in miselne usmerjenosti psihoanalitika, je jasno. In to je njena usodna napaka.«

K temu pripominjam samo to: vse, kar pacient pove, je material, ki je na razpolago psihoanalitiku, kakor so n. pr. na razpolago nefreudovskemu psihiatru »izjave« in blebetanja norcev in blaznežev. Naloga tako prvega kakor drugega je, da si iz tega materiala, ki ga lahko smatramo za bolezenske simptome, ustvari lastno sodbo o bolezni in bolniku. Psihoanalitikovo postopanje ni pri tem nič subjektivnejše kot postopanje oficialnega psihiatra.

Če torej tudi Šerko št. 2 a limine odklanja psihoanalitično metodo, ki je po Freudovem mišljenju edino sredstvo, potem katerega je prodril v »najgloblje globine« človeške notranjosti in prišel do svojih tako revolucionarnih rezultatov, katere tudi ta Šerko vsaj delno priznava, — kako more spraviti v sklad to svoje odklanjanje metode, torej sredstva, s priznavanjem nekaterih zaključkov, torej ciljev, doseženih z njenim posredovanjem.

Na to nam dá Šerko št. 2 v zaključnem odstavku 9. poglavja točen odgovor.

»Freud je iskal potov, po katerih bi mogel prodrati v one globine človeške duševnosti, do katerih šolska psihologija ni segla, in razložiti njegova dejanja in nehanja deterministično iz teh globin. Da je pri tem zašel in zracionaliziral podzavest, je kriva njegova metoda, do katere pa ni prišel samovoljno, dogmatično, ampak na podlagi izkušenj...« (Str. 112.)

»Kdor čita namreč pozorno Freudove spise, se ne more odtegniti vtisom, da baš ono, kar je v njegovih naziranjih trajne vrednosti, ni rezultat psihoanalitične metode, ampak njegovega neposrednega opazovanja življenja in njegove intuicije...« (Str. 113.)

In potem še enkrat:

»Do vseh teh spoznanj, ki jamčijo za nesmrtnost Freudovega imena, pa, kakor rečeno, Freud ni prišel s svojo psihoanalitično metodo, ampak s svojo izredno intuicijo in s svojim izrednim psihološkim talentom, oprt na pogum, stati na lastnih nogah. Da je šel preko cilja in zašel v intelektualne megle in motovirja, je kriva baš njegova metoda...« (Str. 114/115.)

Komu naj torej verjamemo, ali Freudu, ki trdi, da mu je šele njegova metoda odprla pot do njegovih revolucionarnih odkritij, ali Šerku št. 2, ki pravi, da je Freud prišel do njih brez njene pomoči in da je ona kvečjemu kriva, da je zašel na stranpoti?

Preden odgovorimo na to vprašanje, postavimo stvarni stan: Šerko št. 2. a limine odklanja psihoanalitično metodo. Šerko št. 2. priznava glavne rezultate Freudovega nauka. Ne more torej trditi, da je Freud prišel do teh s pomočjo zmotne metode. Šerko št. 2 najde dovolj splošen in nedoločen izhod: Freudu sta do njegovih spoznanj, »ki jamčijo za nesmrtnost njegovega imena«, pomagala njegova izredna intuicija in njegov veliki psihološki talent.

*

Kako pa sodi v tej zadevi ominozni Šerko št. 2? Ali trdi tudi on, da nimata Freudova metoda in njegovi izsledki, »ki jamčijo za nesmrtnost njegovega imena«, nobene skupnosti in da je Freud prišel do njih brez ozira nanjo ali vkljub njej?

Poglejmo:

»Iz predstoječih izvajanj... je razvidno, da si Freud ne lasti samo zasluge, da je našel postopanje, ki omogoča zdravljenje nevrotičnih obolenj, ampak je prepričan, da je njegova metoda sposobna rešiti tudi nešteto drugih... problemov, ker je edino ona sposobna prodrati v najgloblje globine človeške duševnosti... Zlasti si psihoanaliza... laska, da je prišla na sled pravi strukturi človeške duševnosti...« (Str. 88.)

... Četudi si psihoanaliza laska, da je šele ona odkrila človeško dušo v vseh njenih globinah, in sicer s svojo iracionalno intuitivno metodo...« (Str. 89.)

»Pa vse to in še marskaj, kar je na psihoanalizi odbijajočega, bi ne smelo priti v poštev, če bi se izkazalo, da je njen nauk znanstveno utemeljen. Baš v tem pogledu pa se mora reči, da psihoanaliza sploh ni znanost, ampak, kakor pravi psihiater Bumke: žongliranje s pojmi, kopičenje hipotez v najslabšem

pomenu besede brez vseh dokazov, zato pa s tem večjo gesto nezmotljivosti.« (Str. 89.)

»... Pri tej priliki bom skušal psihoanalitične nauke še bolj osvetliti in pokazati, da niso samo nedokazani, ampak naravnost absurdni... (Str. 91.)

»Freudovi prikazi in dokazi niso nič drugega nego produkt njegove s seksualnostjo do nasičenja prepojene fantazije...« (Str. 101.)

»In ta naravnost absurdna metoda je značilna za psihoanalitične spekulacije na vseh področjih človeškega udejstvovanja; *ž nj*o so dobljeni vsi izsledki, s katerimi blufa Freud... svet kot z epohalnimi spoznanji... Na takih abotnih konfabulacijah je zgrajena psihoanalitična teorija o psihonevrozah in psihozah, nauk o človeški seksualnosti, teorija o človeških nagonih, o človeški kulturi in religiji!...«

Nedvomno je: Šerko št. 1. je s Freudom vred prepričan, da je slednjemu edino njegova metoda omogočila vsa njegova spoznanja, s katerimi blufa svet (med drugimi tudi Šerka št. 2, v kolikor jih priznava), in da se Freudove metode ne more odtrgati od njegovih nauk. Zato popolnoma odkritosrčno in dosledno zavrača ne samo metodo, marveč, kot je jasno razvidno iz zadnjega citata, od kraja sem tudi vse rezultate psihoanalize z naukom o psihonevrozah in o seksualnosti vred, ki ju Šerko št. 2 tako lojalno priznava in ju šteje Freudu v posebno zaslugo, priznavajoč jim, da jamčijo za nesmrtnost njegovega imena.

Dalje imenuje Šerko št. 1. psihoanalitično metodo »intuitivno«, in Šerko št. 2 pravi, da je Freud prišel do svojih zaključkov s pomočjo svoje izredne intuicije. Šerko št. 1. energično odklanja intuitivnost kot nekaj »neznanstvenega«, Šerko št. 2. pa vidi v njej vir vseh pravih Freudovih izsledkov.

Da odgovorimo sedaj na zgoraj postavljeno vprašanje: psihoanalitičnih spoznanj ni brez psihoanalitične metode, ki je postala živa utelesitev Freuda samega. Odklanjanje metode pomeni tudi odklanjanje rezultatov. Tega se stari, dosledni Šerko št. 1. jasno in točno zaveda. Kompromis, ki ga je sklenil Šerko št. 2. s spoznanji psihoanalize z izključitvijo njene metode, je prisiljen in poka na vseh straneh, kot smo videli v primeru »intuicije«.

Zaključek: Šerko št. 2, ki priznava glavne rezultate psihoanalize, bi se rad otesel odgovornosti, ki jo ima zanje njemu nevšečna metoda. Ali hrabri stari Šerko št. 1., idealist in veren pristaš »preživele, oficijelne šolske psihologije,« ki veruje še zmerom v najboljše in najsvetejše v človeku, ki nima s seksualnostjo nobenega posla (kakor misli n. pr. nekoliko modernejši Šerko št. 2.), poseže tu vmes, in popravi nedoslednost svojega alter ego. Zakaj njemu je jasno, da ni rezultatov brez metode, in da pomeni njihovo priznanje obenem tudi priznanje pravilnosti slednje. Ker pa mu je psihoanalitična metoda (alias: Sigmund Freud) trn v peti, ne zasmehuje samo nje, marveč prav tako tudi njenega očeta in njune legitimne otroke: psihoanalitična spoznanja.

*

Ves Šerko št. 1., zastopnik »preživele, oficijelne šolske psihologije,« idealist in sholastik se pokaže v svoji ožji polemiki s Freudovo metodo, z njegovima teorijama podzavesti in sanj: sofisticen je, rad »žonglira s pojmi,« bori se za besede, sploh: klasičen racionalist. Da pa tudi v tem ni njegova logika vselej blesteča, hočem pokazati na nekaj primerih:

»... Ta metoda pa temelji še na hipotezi, da taka podzavestna duševnost dejansko eksistira in pa na hipotezi, da je v duševnosti vse najstrožje determinirano, in sicer takó determinirano, kakor si domišlja Freud. Psihoanalitična metoda predstavlja torej dvoje hipotez, čijih resničnost skuša sama iz sebe dokazati. Neizogibna posledica tega je, da je psihoanaliza vseskozi dogmatična, dogmatična v

metodi in njenih izsledkih. Sicer se psihoanalitiki tega očitka z vso silo otepajo, sklicujoč se pri rezultatih na metodo, pri metodi na rezultate, ne da bi uvideli, da vise prav zaradi tega toliko časa v zraku, dokler svojih izsledkov ne verificirajo neodvisno od svoje metode in ne utemelje svoje metode neodvisno od ž njo dobljenih izsledkov.« (Str. 90.)

Pri tem vprašam samo Šerka št. 2., s kakšno metodo je on verificiral Freudova odkritja, ki jih priznava, n. pr. nauk o seksualnosti kot glavni gonilni sili človeka in njegove kulture, dejstvo infantilne seksualnosti, pojmovanje drugih psihonevroz in histerije itd.? S psihoanalizo gotovo ne: kako si upa torej trditi, da so pravilna?

Ali zgorajšnji dve »hipotezi«, namreč nauk o podzavestni duševnosti in strogo determiniranost celotne duševnosti Šerko pozneje do neke mere priznava, odklanjajoč samo Freudovo pojmovanje. N. pr.:

»Da nekaj, kar je sedaj v zavesti, postane v prihodnjem trenutku lahko podzavestno in da se iz podzavesti lahko prej ali slej dvigne zopet v zavest — o tem ni dvoma...« (Str. 91.)

»Ne dá se tajiti, da je tudi v duševnosti vse do zadnjega strogo determinirano...« (Str. 94.)

Ti dve ugotovitvi, spojeni s predpostavko, da je človek psihofizična enota, individuum, zadostujeta, če upoštevamo že pred Freudom ugotovljene zakonitosti asociativnega predstavljenja in mišljenja, da se poskusi z metodo, ki bi spravila v zvezo prav tako zakone asociacije kakor dejstvo podzavesti s strogo determiniranostjo vsega v duševnosti. Vsaka metoda je v svojem bistvu nekaj hipotetičnega. Šele dobljeni rezultati opravičijo njeno večjo ali manjšo pravilnost. Če so torej na ta način dobljeni rezultati dopustili sklepati Freudu na vprav tako in ne drugačno strukturo podzavesti in na prav tako in ne drugačno determiniranost vseh duševnih funkcij, potem se prav nič ne razlikuje od drugih znanstvenikov, ki operirajo in morajo nujno operirati na isti način. Verifikacija rezultatov: nešteto kratno ponavljanje istih pojavov v istih okoliščinah, iz česar se dadó, kot povsod drugod, deducirati neke plošne zakonitosti.

Ali:

»... Naj se razume pod duševnostjo karkoli, nekaj zavestnega se mora pod njo razumeti.«

Zakaj? Ker:

»Misel, o kateri nihče ničesar ne ve, se je nihče ne zaveda, je záme nepojmljiv pojem, kontradikcijo in adjekto, prazen nič, gola beseda. Dejstvo, da se včasih zgodi, da pride človeku že dovršena misel (rešen miselni problem) v um, ni dokaz, da se je izvršila podzavestno, ampak da se je izvršila zavestno v trenutku ko sem se je zavedal. Misel je brezčasna, ker šele ona ustvarja in rodi čas.«

Kar Šerko trdi, je tipična sholastika. Nešteto primerov, dokazov imamo, da delujejo v nas sile, ki se jih ne zavedamo. Za primer naj navedem samo Goethejevo avtentično izjavo v IV. delu »Dichtung und Wahrheit«, ko pripoveduje o svoji »naturi«, o svojem pesniškem daru, ki ga imenuje nekaj demoničnega. Včasih se zbudi sredi noči, pograbi že pripravljene svinčnik in napiše kar v temi, da mu ne bi izpadla iz spomina, ko bi se mudil s prižiganjem luči, pesem, ne vedoč v naprej niti verza, vendar tako precizno, kakor bi jo bil nekdo drugi zanj domislil. Prihodnji dan se ne spominja ničesar in se čudi svojemu produktu, kot pravi, »kakor kura jajcu«. Danes ni več serioznega psihologa, ki bi dvomil v eksistenco podzavestnih funkcij naše duševnosti. Vsakdanja izkušnja nas neprestano sili, da sklepamo na njihovo delovanje.

Ali ni mi za ovračanje Šerkovih trditev. Če je zanj »misel brezčasna, ker šele ona ustvarja in rodi čas«, je to njegova zadeva. Gre mi za živo, otipljivo realnost,

za Šerkov dvojni obraz pri presojanju Freudove metode in njegovih nauk in za njegov dvojni, diametralno si nasprotujoči odnos do psihoanalize. To jasno predočiti je bil moj namen.

4

Vprašanje je: Kako si razlagati ta dvojni Šerkov obraz, ki se nam pokaže iz knjižice borih 115 strani; kako razumeti, da Šerko št. 1. prekličje, kar je pravkar trdil Šerko št. 2., in da se nato zopet pojavi Šerko št. 2., ki zanika teze Šerka št. 1.?

Citiram nekaj odstavkov iz preje navedenega sestavka Stefana Zweiga o Freudu, avtorja, ki je sam bil deležen vzgoje v predfreudovskem duhu in je torej sam zanesljiv poznavalec tega duha.

»... to nevarno njegovega nauka (namreč njim [= zastopnikom stare svetohlinske morale] nevarno) niso kot prvi spoznali niti njegovi učenci, marveč s tipično ostrovidnostjo nasprotnika zastopniki umirajoče generacije; takoj so vsi s strahom opazili, iluzionisti, optimisti, idealisti, zagovorniki sramežljivosti in dobre stare morale, da stopa tukaj mož [= Freud] na delo, ki gre mimo vseh svarilnih tabel, ki ga ne straši noben talent in oplašči nobeno nasprotovanje, mož, ki mu v resnici ni nič »sveto«, marveč katerega volja po resnici se najrajši izprožuje tako, da tipa prav za onim, kar je najnevarnejše, najsvetejše, kar je bilo proglašeno za nedotakljivo. Instinktivno so čutili, da je prišel tik za Nietzschejem, Antikristom, s Freudom drug, velik rušilec starih tabel, antiiluzionist, ki razsvetljuje vsa dekorativna ospredja s svojim neusmiljenim röntgenskim pogledom, ki odkriva za »libido« seksus, za nedolžnim otrokom pračloveka, v zaupljivem sožitju rodbine prastare nevarne napetosti med očetom in sinom in v najnedolžnejših sanjah vroča valovanja krvi...« (Str. 16.)

»... In samo s tem bedastim ne-razumskim sklepom, da, če se nekaj prikrije, do-
tično tudi več ne obstoja, s to svetohlinsko tehniko starih devic gledanja v stran, zastiranja s pahljačo in gledanja skozi prste se je postavljala civilizacijska morala skozi tri ali štiri generacije nasproti vsem nrvstvenim in seksualnim problemom oziroma prav za prav se jim odtegnila. (Str. 7.)

»Čelo stoletje se stavlja v vsej Evropi seksualno vprašanje pod karanteno. Niti se ne zanikuje niti priznava, niti preizkuša niti rešuje, marveč se stavi za špansko steno. Čelo stoletje se sleherna resničoljubnost, odkritosrčnost in prostodušnost v prirodnem življenju človeka posiljuje, in to v meri, ki se mora zdeti povojni generaciji barbarska. Toda samo pogled v ilustriran časopis od l. 1890 in vsakdo od danes se lahko sam prepriča, s kakšno skrivenčeno priderijo je moda takrat presvetohlinila telo žene, da bi za sramežljivost občutljivi družbi dala pozabiti strahovitost, da prav za prav tiči človek nag v svoji obleki...« (Str. 9.)

»Eno célo, strahotno dolgo stoletje obvladuje ta strahopetna zarota molčanja Evropo. Potem jo naenkrat prelomi en posamezen glas. Brez slehernega prevratniškega namena se dvigne nekega dne mlad zdravnik v krogu svojih kolegov in govori, izhajajoč od svojih raziskovanj o bistvu histerije, o motnjah in zaprekah nagonskega sveta in njihovi morebitni sprostivti... Ampak vprav ta prostodušna samoposebi-
umevnost, s katero ugotavlja (= Freud), da izvirajo mnoge, dá, prav za prav vse nevroze iz potlačenj seksualnega poželenja, vzbudi najsilovitejšo prepadenost v krogu kolegov. Ne da bi morda proglasili to etiologijo za napačno — nasprotno, večina njih je nekaj takega že dolgo slutila ali izkusila, njim je vsem privatim važnost seksusa za celotno konstitucijo dobro v zavesti. Toda vendar, kot čuvstveni pripadniki svojega časa, kot odvisni od civilizacijske morale, se čutijo takoj od tega odkritega pokazanja s prstom na kot voda jasno dejstvo tako razžaljeni, kot da bi bil ta diagnostični prikaz že sam nedostojna gesta...« (Str. 12/13.)

Ali ni Šerko št. 1., kot smo ga spoznali, tipičen predstavnik te civilizacijske morale vtikanja glave v pesek pred vprašanji seksualnosti, ki vidi že samo v stvarnem, suhoparnem pokazanju s prstom na dejstvo spolnosti nedostojno gesto? Ali ne vzdihuje ta Šerko po nekdanjih lepih idealih, ko je človek priznaval samo čista stremjenja po lepoti in resnici, hrepenjenja po večnosti, se vdajal sladkim iluzijam — in ki je, ko se je vzdignil en sam samcat glas, glas Sigmunda Freuda, ki je prosto-dušno povedal resnico o zlaganosti te civilizacijske morale in njenem svetohlinskem prikrievanju spolnosti v človeku, razjarjen planil po njem, zmerjal in psoval njegovo miselnost kot »lascivno«, kot do nasičenosti prepojeno s seksualnostjo, in se v smislu stare morale zgražal nad njim?

Ta Šerko št. 1. je bil z nastopom Freuda ranjen prav v dno svojega občutljivega idealističnega srca. »Vse, kar je bilo nekoč človeku najboljše in najsvetejše,« je šlo sedaj v drobce. Kaj je torej bolj razumljivega, kot njegov besni izpad proti psihoanalizi?

Ali dr. Šerko ni samo pripadnik stare civilizacijske morale, ampak tudi znanstvenik in predvsem praktični zdravnik. Kot tak je moral nehoté, vkljub svojemu odporu proti psihoanalizi, opaziti, da so nekatere Freudove ugotovitve nesporne, da jih praktična izkušnja vsak dan potrjuje, in končno tudi, da mlajše generacije niso nikakor tako občutljive in sramežljive, kadar gre za probleme seksualnosti, kakor so bile starejše, v prvi vrsti njegova. Vse to ga je, tako sodimo, napotilo, da se je resno poglobil v Freudove spise, in rezultat te njegove poglobitve vidimo v obravnavani knjižici o psihoanalizi in v — Šerku št. 2. Dà, to je spremenjeni, od psihoanalize že »inficirani« Šerko, ki hladnokrvno — o, strahota za Šerka št. 1., — priznava, da je spolni nagon glavna gonilna sila poedinca in družbe pri ustvarjanju kulture, ki priznava Freudu prvenstvo pri poznavanju psihonevroz, pri presoji infantilne seksualnosti itd.

Šerko-znanstvenik, smo dejali. Sedaj trčimo na najkočljivejše, a obenem najzanimivejše vprašanje: kako je mogel dvakratni doktor Šerko na tako malo straneh samemu sebi tako diametralno nasprotovati?

Dve možnosti sta: ali je storil to hoté, zavestno, namenoma. Ali pa mu je »ušlo«, se mu »zapisalo«, takorekoč »izpod prstov izmotalo.«

Da bi hotel vedoma, zavestno samemu sebi nasprotovati, tega ne bo od dvakratnega doktorja Šerka nobeden pričakoval. Da bi bil njegov razum tako šibak, da bi bil sam od sebe prezrl tako debele diskrepance, tega ne smemo avtorju nekaterih duhovitih študij o učinku opojnih strupov in zanimive razprave »O svojevrstnem primeru duševne motnje« pripisovati.

Kako naj si torej ta fenomen tolmačimo? Edino to možnost vidim: da se je Šerku št. 2., torej novemu, od psihoanalize inficiranemu Šerku, navkljub v prvem delu devetega poglavja prebil do veljave stari, nekdanji »iluzionistični in idealistični Šerko št. 1., zastopnik civilizacijske morale in »preživele, oficijelne šolske psihologije« (sedaj pristavimo lahko: in na njej zgrajene psihiatrije) in energično posegel v debato. Pograbil je golido starih psov o »lascivnosti«, »pohotnosti«, »prepojenosti s seksualnostjo,« in jo krepko zilil na drznega rušilca starih tabel. Ko je iztresel svoj idealistični gnev, se je zopet ponižno umaknil v ozadje in dal zopet besedo Šerku št. 2. Če vzamemo Šerka št. 1 in 2 kot celoto, potem si ne moremo zgorajšnjega fenomena razlagati drugače, kot da je postal naš avtor žrtev nekih pod zavestjo delujočih tendenc, ki so preglušile njegovo dvakratno doktorstvo in se proti njegovi volji krepko uveljavile. S čimer pa ni doprinešen samo dokaz za delovanje podzavestnih psihičnih tendenc, ki jih Šerko št. 1 tako kategorično zanika, marveč je tudi cela Šerkova knjiga »O psihoanalizi« najlepše,

čeprav najneprostovoljnije izpričevalo za pravilnost in efikasnost Freudovih naukov in njegove metode.

In ob zaključku še en citat iz Zweigovega sestavka:

»Sigmund Freud je dal — prekrasno dejanje enega samega človeka — človeštvu večjo jasnost o samem sebi: dejal sem večjo jasnost, ne večjo srečo. Céli generaciji je poglobil podobo sveta: dejal sem poglobil, ne olepšal. Zakaj, kar je radikalnega, nikoli ne osrečuje, prinaša samo odločitve.«

*

Dodatek. Kar se seznamka tujk tiče, se mi zde Šerkova pojasnila mnogokrat ne le površna, ampak tudi netočna. Naj navedem nekaj primerov: adekvaten ni primeren, ampak kvečjemu točen. Afekt ni čustvena razgibanost, marveč nasprotno: enkraten, močan čustven izbruh. Agresija ni nasilnost ali nasilje, marveč naskakovanje, naskakovalnost. In v tem smislu gre dalje.

V celoti je Šerkova knjiga dovolj informativna, za laika premalo plastična in presuhoparno teoretična, za psihoanalitično šolanega pa prava delikatesa s svojimi neprostovoljnimi dokazi za pravilnost Freudovega nauka.

Dr. Vladimir Bartol.

R A Z N O

ALI JE SHAKESPEARE FRANCOZ?

Predgovor Renéja Louisja Pichaudja k ljudski izdaji Shakespearjevega »Coriolana« (ki so ga nedavno igrali z ogromnim uspehom v »Comédie française«), nas spominja na znamenito knjigo Sieburga, »Ali je Bog Francoz?«, ki je pred leti dvignila toliko prahu.

V resnici služi Francozom vsak tuj umetniški produkt le v dokaz superijornosti francoskega duha nad duhom ostalih narodov. O tem nas prepriča tudi »zanimivi« predgovor Renéja Pichaudja, v katerem beremo lahko tale stavek:

»Coriolan« je morda edino Shakespearjevo delo, ki ustreza zakonom dramske gradbe.« — »Danes vemo koliko se ima zahvaliti Shakespeare Francozu Montaigneju; toda prišel bo učenjak, ki bo s tekstom v roki dokazal še drugo manj znano dejstvo, koliko se ima zahvaliti Shakespeare za lepoto jezika v »Coriolanu« še nekemu drugemu Francozu, Amyotu, čigar knjigo o Plutarhu je prevedel na angleško North Thomas...«

Shakespeare je potemtakem napisal eno samo popolno dramo..., toda tudi tu je posnemal slog Francoza...

Po »L'Italia letteraria« P. D.

BERNARD SHAW

Kar se tiče tantijem in honorarjev je Bernard Shaw znan po svoji neizprososti. Ob priliki snimanja ene njegovih začetniških dram, njegovih »Junakov«, je zavzel še čisto posebno in nespravljivo stališče, ki ga je enkrat pripravilo ob denar.

Pri velikih filmskih družbah je običaj, da dobivajo avtorji filmskih romanov navadno enkratni honorar za vselej, honorar, ki variira med deset tisoč in stotisoč dolarji. Bernard Shaw pa si je dovolil izjemo, katere si ne more dovoliti noben avtor v Hollywoodu. Zahteval je v nasprotju z dosedanjo prakso procentualno udeležbo na dobičku. Dejal je: »Nočem nikakega honorarja, dokler film ni predvajan.

Saj ne vemo, ali bo film prinesel sploh kaj dobička. Napravite najprej film, o ostalem se pogovorimo pozneje. Če film uspe, bomo zaslužili oboji, v nasprotnem primeru pa si prihranite moj honorar.«

Shaw je — kakor že pri filmanju »Vragovega učenca« — prepovedal vsako izpremembo dialogov v svoji drami. Zaradi tega neizprosnega pogoja se je film ponesrečil. Shaw je prodril s svojimi zahtevami. Ameriški filmski tovarnarji se sedaj morda zadovoljnejši.

A. M.

ALI VESTE

da priobčuje beograjska »Politika« v podlistku avtobiografijo Moše Marjanovića, napadalca Beogradskega Sportskega kluba (BSK); stvar je krščena za »sportni roman«, piše jo pa simpatični nogometaš, seveda ne sam, marveč nekdo iz uredniškega kroga po njegovem pripovedovanju. Nogometaši vsega sveta in domovine, zganite se! Samo, če bo v domovini dovolj literatov, ki bi hoteli reproducirati prav... nogometne romane...

da se je za letošnjo Nobelovo literarno nagrado potegovalo šest Francozov (Edouard Estaunié, Paul Valéry, Paul Fort, Francis Jammes, Georges Duhamel, Jules Romains, ki so po svojem političnem prepričanju povečini desničarji), štirje Italijani (dobil jo je dramatik Luigi Pirandello), dva Angleža, dva Danca, en Grk (Kostis Palamas), en Finec (Silanpää), en Čeh (K. Čapek), en Južnoamerikanec (Ventura Garcia Calderon). Kako in kaj je z Nobelovo nagrado, njenimi cilji, nameni in uspehi ter s skladnostjo teh z Nobelovo oporoko naj se bravci te rubrike izvolijo zanimati za malce načelno pisanje v prav tej rubriki dve leti nazaj, v letniku 1932/33, št. 4.

da je zadnji finančni škandal v Franciji, o katerem se je razvedelo ta mesec, (Société Spéciale Financière) v zvezi s financiranjem dveh znanih filmov in sicer sta bila to Don Quixote v Palotovi režiji in s Šaljapinom v naslovni vlogi ter Dogodivščine kralja Pausolea. Neuspeh tega zadnjega, pri katerem je naslovno vlogo igral Emil Jannings, je požrl 80 milijonov frankov. Torej ima konec koncev v nekem škandalu tudi umetnost nekaj... profita.

da se je oktobra vršil v Rimu na pobudo kraljevske Italijanske Akademije kongres najuglednejših gledaliških avtorjev in strokovnjakov »Convegno Volta«. Glavni predmet vseh razprav, vseh debat in razgovorov je bil: kako potegniti sodobno gledališče iz mrtve močvare, v kateri poginja. Udeležili so se ga mnogi slavni pojavi iz svetovnega gledališkega nehanja: Maurice Maeterlinck, A. T. Marinetti (predsednik Akademije), Aleksander Tairov, ruski režiser in avtor »Splošnega gledališča«, Gordon Craig, Sheriff, Jules Romains; odrekla pa sta svojo udeležbo Gerhard Hauptmann in Bernhard Shaw; najbrž vesta, zakaj. Njima nobena reforma gledališča ne more več ne koristiti, ne škoditi. Vsekakor je od fašistične Akademije hvalevredno, da se je kot najmlajša v Evropi edina spomnila tudi te in take svoje naloge.

da je nemška vlada odvzela enaindvajsetim nemškim kulturnim delavcem državljanstvo. Med temi so pevec Alfred Piccaver, Klaus Mann, sin Thomasa Manna, dalje režiserju Erwinu Piscatorju, ki sedaj izmenoma režira v Moskvi in Parizu. Med izobčenimi je tudi brat umorjenega Gregorja Strasserja Otto Strasser, ker je ustanovil nemško revolucionarno vlado v Pragi. Vsi so bili izobčeni predvsem radi tega, ker so podpisali proglas za neodvisnost Posaarja.

da je...

nabral Mirko Javornik

Za konzorcij in uredništvo: Janez Žagar. — Za tiskarno Merkur: Otmar Mihalek, oba v Ljubljani.

Naročnikom ob zaključku petega letnika!

»Ne ustavljajmo se času, obvladujmo le prilike, v katerih živimo.« Morda se bo kdo vprašal, kaj imajo opraviti te besede angleškega pisatelja s poročilom založbe, kakršno naj bi bilo tole ob petletnem jubileju. Čas je pač čas in prilike prilike, kaj bi zdaj o njih govorili. Res, toda kdor pazno spremlja življenje naše knjige, vse neprestane nevarnosti, ki ji prete, se bo nehote poizkusil vživeti v čas in razmere, ki je v njih živela, če že ne za drugega, da bo iz preteklosti sklepal na bodočnost.

Čas, ko je »Modra ptica« razposlala svoj prvi program in čas, ko zaključuje svoj peti letnik, sta si v nekem pogledu presenetljivo podobna. Takrat je bila na našem knjižnem trgu skoro prava puščava, le redkokje se je pojavila nova knjiga. Časopisi so redno prinašali članke o krizi, v kateri je bila tedaj naša knjiga. Modra ptica se je tej krizi postavila po robu in verujoč, da slovenski bralec pogrēša in potrebuje knjige, začela z močnim in dobro pripravljenim programom. Njenemu zgledu so skoro čez noč sledile tudi druge založbe, in zazdelo se je, da je za knjigo nastopila pri nas zlata doba. Seveda so se kaj kmalu pokazale težkoče, ki jih tu ne bomo razmotrivali. Omenimo naj le splošno gospodarsko krizo, ki je prišla prav v trenutku, ko se je nova organizacija slovenskega založništva komaj pričela. V tej krizi so bili pač najbolj prizadeti tisti krogi, ki imajo za knjigo največ zanimanja in ki od njih knjiga tudi živi. Oni, ki imajo najugodnejše gmotne pozicije, se zanjo (s prav redkimi izjemami) sploh ne zmenijo. In tako je znova prišel čas, oziroma prilike, ko je eksistenca slovenske knjige od dne do dne na tehtnici.

Mi te krize do zdaj sploh nismo omenili, ignorirali smo jo, čeprav nam je čisto povzročala velike težkoče. Sestavljali in izpolnjevali smo obširne programe, skušali smo izrabiti vsako priložnost, da smo nudili naročnikom čim boljše in čim več za ceno, ki je za majhne slovenske naklade, zlasti pa v primeri s čisto trikrat, štirikrat dražjimi inozemskimi knjigami silno nizka. Računali smo s potrebo, naklonjenostjo in z uvidevnostjo bralcev in smo skoro neprestano riskirali. Da smo imeli prav, o tem nas potrjujejo pozitivni rezultati, ki niso skoro nikdar izostali. Nasprotno, zanimanje za naše knjige je kljub vsemu raslo, stalno so si utirale pot med najširše občinstvo.

Zadnji številki revije smo priložili program naših knjig za prihodnje leto. Ko smo ga sestavljali, smo gledali na krizo tako, kakor da je ni. Hoteli smo znova stopiti pred naročnike s programom, ki naj podčrta in dokaže, da ne poznamo in ne priznamo nobene poti nazaj, da ne odnehamo, da čutimo, da je pot samo ena: vztrajati, iti naprej in navzgor. Smelo po-udarjamo, da program, ki smo ga sestavili za prvo leto drugega petletja po

kvaliteti in kvantiteti prekaša vsako izmed dosedanjih let. Zaupamo v slovenskega bralca, da bo segel po knjigah, ki mu bodo ne samo zabava ali celo luksuz, ampak njegov potrebni vsakdanji kruh. V tej veri zaključujemo svoje prvo petletje in zremo s polnim zaupanjem v novega.

Spregovorimo naj še par besed o reviji. Kdor pregleda zadnjih pet letnikov, kdor pazno prebere vse številne prispevke: novele, domače in prevedene, članke, zapiske, kritike in drobne beležke, bo moral priznati, da to ni revija, ki je nastajala slučajno, samo zato, da so potiskane strani, ampak, da so v njej prispevki, na kakršne je lahko ponosen vsak literaren list. Da se ne bomo še posebej ustavljali ob pomembnih posameznikih, ki so v reviji zastopani in ob novih, trdnih poteh, ki si jih utira uveljavljajoča se nova slovenska generacija, naj opozorimo samo na dejstvo (ki je morda še najskromnejše), da je naša revija tista, ki je odprla slovenskemu bralcu najširše razglede v svetovno literaturo. Skoro ga ni svetovnega avtorja, ki bi v njej ne bil kakorkoli zastopan. — In kako bo z njo v bodoče? Nočemo delati papirnatih programov. Programi so eno, živa resničnost je drugo. Skrbeli bomo, da revija ne bo le kakor mrlič obstala na dosedanji višini, marveč, da bo živela, to se pravi, da bo rasla, se s svojim časom razvijala.

Založba Modra ptica

Opozorilo

Reviji so priložene položnice. Cenjene naročnike prosimo, da nakažejo naročnino za november. Kdor je še v zaostanku, ga prosimo, da nam nakaže tudi za prejšnje mesece.

Ali hočete še peto knjigo?

Pošljite torej revijo v vezavo!

Kdor želi imeti revijo vezano, naj nam pošlje vse številke, ki jih bomo oddali v knjigovезnico. Ko bo revija vezana, jo bomo poslali nazaj naročniku. Vezava stane Din 30.—, s poštnino Din 35.—. Kdor želi, lahko pošlje tudi prejšnje letnike v vezavo.

Še enkrat!

Naročniki! Publikacije, ki izidejo prihodnje leto, so take, da bi jih moral imeti vsak slovenski inteligent. Poleg tega so tudi tako obširne, da bodo založbi v kar najtežjo obremenitev. Sklenili smo jih izdati v upanju, da bo seglo po njih najširše občinstvo. Zato se znova obračamo na svoje naročnike s prošnjo:

Pridobivajte novih naročnikov!

Nedvomno imate nekaj znancev in prijateljev, ki jim posojate svoje, pri nas naročene knjige. Razložite jim, da take knjige lahko izhajajo samo pod pogojem, ako je veliko ljudi nanje naročenih.

Povejte jim, da so to knjige, ki bodo trajno ohranile svojo vrednost, ki jih bodo s pridom prebirali še znanjci in da zato ni škoda par kovačev, ki jih morajo zanje vsak mesec odposlati!

Razložite jim, da tako obsežne knjige pri nas le redko ponovno izidejo in da bodo zato potem, ko poidejo te izdaje, velika redkost.

Poudarite, da prejemajo naročniki poleg knjig tudi leposlovno revijo, ki nudi veliko zabave in duhovne koristi in ki jih informira o vseh sodobnih aktualnih problemih.

Pridobite jih tako za naše naročnike; storili boste s tem veliko uslugo nam, a tudi sebi, kajti čim več bo naročnikov, tem bogatejše bodo naše knjige.

Poleg tega pa Vam nudimo za vsakega novega naročnika lepo knjižno nagrado. Torej še enkrat: pridobivajte novih naročnikov.

Nagrade, ki so razpisane v 9. številki, dopolnjujemo še s sledečimi knjigami

Kdor pridobi *enega* naročnika, prejme lahko eno izmed sledečih knjig:

Knut Hamsun: BLAGOSLOV ZEMLJE, v mehko vez.,

R. Fülöp-Miller: SVETI SATAN, v mehko vez.,

Sinclair Lewis: ARROWSMITH, v mehko vez.,

John Galsworthy: SAGA O FORSYTH I. del, v mehko vez.,

John Galsworthy: SAGA O FORSYTH II. del, v mehko vez.,

John Galsworthy: SAGA O FORSYTH III. del, v mehko vez.

Kdor pridobi *dva* nova naročnika, si lahko izbere dve izmed gori naštetih knjig, ali pa *eno* izmed gori naštetih knjig vezano v *platno*.

Kdor pridobi *tri* ali *več* naročnikov si lahko izbere *tri* ali *več* gori naštetih knjig vezanih v *platno*.

Te nagrade kakor tudi nagrade, ki smo jih razpisali v 9. številki, so v veljavi do preklica.

Prekrasno darilo je roman

Knuta Hamsuna

BLAGOSLOV ZEMLJE

Blagoslov zemlje je bil prva knjiga, ki jo je izdala Založba Modra ptica. Izšel je sredi decembra 1929 in doživel pri našem čita-jočem občinstvu tak izreden uspeh, da je bil že dober mesec po izidu razprodan. Zaradi raznih ovir ga nismo mogli takoj ponatisniti in je izšla zato druga izdaja šele letos. Prevod je zdaj nanovo pregledan in tudi tehnično je druga izdaja popolnejša od prve. Te knjige bi ne smel nihče pogrešati v svoji knjižnici. Cena za naročnike: v platno vez. Din 60.—, v polusnje vez. Din 75.—. Za nenaročnike je 25% dražji. Naročniki ga lahko naroče na daljše obroke.

Založba Modra ptica v Ljubljani

D. H. LAWRENCE

SINOVI IN LJUBIMCI

ROMAN

Poslovenil STANKO LEBEN
(Obsegal bo okoli 500 velikih strani)

Anglež D. H. Lawrence, ki je že pred nekaj leti umrl, je pri nas še skoro neznan. Obširneje je pisal o njem dosedaj le „Dom in svet“, „Ljubljanski Zvon“ pa obljublja o njem daljši članek. A tudi drugod v svetu se je začela širiti njegova popularnost šele v zadnjih letih, čeprav je „Sinove in ljubimce“ napisal že pred vojno. Je pač eden tistih pisateljev, ki si težko pribore priznanje, a je potem tembolj trdno. „Sinovi in ljubimci“ so eden njegovih najboljših in najobsežnejših romanov. Uvrstiti jih bomo morali med najboljše, kar smo kdaj prevedli. Pripovedništvo, kakršnega srečamo le pri največjih mojstrih zapadne literature: pri HAMSUNU, LEWISU in GALSWORTHYJU. Naročniki prejmejo to knjigo začetkom decembra.

Najlepša darila so knjige
Založbe Modre ptice

Opozarjamo zlasti na dve knjigi, ki sta primerni
za darilo doraščajoči mladini.

Jiři Wolker

PRAVLJICE

Walter Scott

IVANHOE

Naročniki jih dobe lahko tudi na daljše obroke.

KLIŠEJE

vseh vrst po foto-
grafijah ali rizbah
izvršuje za vsakovr-
sten tisk najsolidneje

**KLIŠARNA · ST · DEU
LJUBLJANA · DALMATINOVA 13**

Darilo za Božič

ALOIZIJ GRADNIK

**Svetle
Samote**

Izbor lirike

Ena najlepših slovenskih
pesniških zbirk.

**Salda-konte, štrace, journalne,
šolske zvezke, mape, odjemal-
ne knjižice, risalne bloke itd.**

nudi po izredno ugodnih cenah

***Knjigoveznica
Jugoslovanske
tiskarne***

***v Ljubljani
Kopitarjeva 6
2. nadstropje***